

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 14, Issue: 2, May 2022

www.historystudies.net

KÂKÛYÎLER VE ALÂÛDDEVLE MUHAMMED DÖNEMİ (1007-1041)

Kâkûyîds and the Era of Alâüddevele Muhammed (1007-1041)

Dr. Cihan Gençtürk

Atatürk Üniversitesi

hangencturk2008@hotmail.com

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 17.11.2021
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 15.04.2022
DOI Number : 10.9737/hist.2021.1083

Atıf – Citation:

Cihan Gençtürk, "Kâkûyîler ve Alâüddevele Muhammed Dönemi (1007-1041)", *History Studies*, 14/2, Mayıs 2022, s. 313-334.

KÂKÛYÎLER VE ALÂÜDDEVLE MUHAMMED DÖNEMİ (1007-1041)

Kâkûyîds and the Era of Alâüddeve Muhammed (1007-1041)

Dr. Cihan Gençtürk

Öz

Deylem kökenli olan Kâkûyîler 1007-1119 yılları arasında Cibâl (Batı İran) ve Yazd'de hüküm sürmüşlerdir. Hanedanın kurucusu Ebû Ca'fer Alâüddeve Muhammed b. Rüstem Düşmenziyâr'dır. Alâüddeve'nin babası Rüstem Düşmenziyâr, Cibâl Büveyhîleri hükümdarı Fahrüddeve b. Rüküddeve'nin eşi Seyyide Hatun'un kardeşiydi. Alâüddeve bu akrabalık ilişkisi sonucunda İsfahân'a vali olarak tayin edilmiş ve bu göreve getirildikten sonra bölgedeki otorite boşluğunu kendi lehine kullanarak İsfahân başta olmak üzere bölgede bulunan birçok yeri kendi hâkimiyetine alarak bağımsız hareket etmiştir. Ancak Gazneliler'in Rey'e hâkim olup Cibâl Büveyhîleri'ni yıkmaları sonucunda bu durum fazla uzun sürmemiş ve Alâüddeve İsfahân'da Gazneliler'in hâkimiyetini tanımak zorunda kalmıştır. Bununla birlikte Alâüddeve İsfahân hâkimiyeti için Gazneliler'e isyan ederek, bulduğu her fırsatta onlara saldırmış ve bu durum her iki hanedan arasında uzun yıllar sürecek bir mücadelenin başlamasına neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Alâüddeve, Cibâl Büveyhîleri, Gazneliler, Kâkûyîler, İsfahân

Abstract

The Kâkûyîds, who are of Dailam origin, ruled in Jibal (Western Iran) and Yazd between the years 1007 and 1119. The founder of the dynasty is Ebû Ca'fer Alâüddeve Muhammed b. Rüstem Düşmenziyâr. Rüstem Düşmenziyâr, the father of Alâüddeve, was the brother of Seyyide Hatun, the brother of ise Jibal Buwayhids ruler Fahrüddeve b. Rüküddeve. As a result of this kinship, Alâüddeve was assigned to Isfahân as a governor and took advantage of the power vacuum in the region to establish an independent dynasty by conquering numerous cities in the vicinity, including Isfahan. However, after the conquest of Ray by the Ghaznavids and the fall of Jibal Buwayhids, this situation did not last long and Alâüddeve was forced to recognize the rule of the Ghaznavids in Isfahân. On the other hand, Alâüddeve rebelled against the Ghaznavids for the rule of Isfahan and attacked them every chance he got, which caused the beginning of a long struggle between the two dynasties.

Keywords: Alâüddeve, Jibal Buwayhids, Ghaznavids, Kâkûyîds, Isfahân

Giriş

İran’da hüküm süren güçlü devletlerin hâkimiyet kurdukları bölgelerde otoritenin yavaş yavaş son bulmasıyla birlikte, bu bölgelerde birçok mahalli hanedan ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi de XI. yüzyılda ortaya çıkan Kâkûyîler’dir.

Kâkûyîler’i kuran Ebû Ca’fer Alâüddeve Muhammed’in babası Rüstem Düşmenziyâr, Cibâl Büveyhî hükümdarı Fahrüddeve b. Rüküddeve’nin eşi Seyyide Hatun’un kardeşi idi. Bundan dolayı Alâüddeve’nin ismi kaynaklarda “İbn Kâkûye” veya “Püser-i Kâkû” yani dayı oğlu şeklinde geçmektedir. Ayrıca bu isimden dolayı Alâüddeve’nin kurmuş olduğu hanedanın ismi kaynaklarda Kâkûyîler şeklinde geçmektedir.¹

Kâkûyîler’in ilk mensubu olan Rüstem Düşmenziyâr, Büveyh ordusunda görev alarak önemli hizmetlerde bulunmuş ve aynı şekilde oğlu Alâüddeve de Büveyhîler’e hizmet ederek İsfahân valiliği görevini yürütmüştür. Ancak Alâüddeve, bu görevi icra ettiği sırada Cibâl ve çevresinde uzun bir süre hâkimiyet kurmuş olan Cibâl Büveyhîleri’nin zayıflamasıyla birlikte vali olarak atandığı İsfahân’ı ele geçirmek ve böylece müstakil bir hanedan kurmak üzere harekete geçmiştir. Bu durum ise ilk başlarda onun hem Büveyhîler ile hem de bölgedeki diğer mahalli hanedanlarla mücadele etmesine neden olmuştur. Sonrasın da ise Sultan Mahmûd liderliğinde Büveyhîleri yenerek Cibâl bölgesine hâkim olan Gazneliler ve bölgede etkili bir güç olarak ortaya çıkmaya başlayan Türkmenler (Oğuzlar) ile mücadeleye girişmiş ve bu mücadele sonucunda her iki tarafla da bazen düşmanca bazen de dostane ilişkiler içinde olmuştur.

1.Kâkûyîler’in İlk Dönemleri

Kâkûyîler’in kurucusu olan Ebû Ca’fer Alâüddeve Muhammed, Rüstem Düşmenziyâr’ın oğludur. Rüstem Düşmenziyâr b. Merzubân ise kaynaklarda geçen bilgilere göre 665-1349 yılları arasında Taberistân’da hüküm sürmüş olan Bâvendîler hanedanına mensuptu.² Aynı zaman da Cibâl (Batı İran) Büveyhîleri hükümdarı olan Fahrüddeve b. Rüküddeve’nin eşi Seyyide Hatun’un da kardeşi idi.³ Anonim bir eser olan Mücmelü’t-Tevârih ve’l-Kısas’ta ise Ebu’l-Abbâs Düşmenziyâr şeklinde zikredilen Rüstem’in Seyyide’nin kardeşi değil dayısı olduğu kaydedilmektedir.⁴ Bununla birlikte Büveyhîler ile olan bu akrabalık bağından dolayı Fahrüddeve’nin ardından Cibâl Büveyhîleri tahtına geçen yeğeni Mecdüddeve tarafından

¹ İbnü’l-Esir, Ebû’l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *el-Kâmil fi’t-Târih*, C. VII, (Trc. Ahmet Ağrakça-Abdülkerim Özeydin), Ocak Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 502; Nizâmî Arüzî, Ebû’l-Hasan Ahmed b. Ömer b. Ali Semerkandî, *Çehâr Makâle*, Neşr. Muhammed Kazvîni, E. J. Brill, Leiden 1909, s. 251; C. E. Bosworth, “Dailamis in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd”, (Edited by C. E. Bosworth), *The Medieval History of Iran, Afghanistan and Central Asia*, Variorum Reprints, London 1977, s. 74; Seccâdî-Âl-i Dâvûd, “Âl-i Kâkûye”, *DMBİ*, C. II, s. 108; Abdülkerim Özeydin, “Muhammed b. Rüstem”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2005, C. XXX, s. 567.

² Sâdik Seccâdî, “Âl-i Bâvend”, *DMBİ*, Tahran 1370 hş., C. I, s. 589; Erdoğan Merçil, “Bâvendîler”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1992, C. V, 214.

³ Ebü’ş-Şeref Nâsîh b. Zafer Curfâdakânî, *Tercüme-yi Târih-i Yemîni*, Neşr. Ca’fer Şiâr, Bungâh-i Tercüme ve Neşr-i Kitap, Tahran 1357 hş., s. 228; İbnü’l-Esir, *el-Kâmil*, C. VII, s. 447; İbn İsfendiyâr, Bahâüddîn Muhammed b. Hasan b. İsfendiyâr-i Kâtib, *Târih-i Taberistân*, C. II, be teshih-i Abbâs İkbâl Âştîyânî, be ihtimâm-i Muhammed Ramezânî, Taberistân 1386 (2007); s. 8; İbnü’l-Fuvatî, *Mecmai’l-Âdâb fi Mucemi’l-Elkâb*, C. II, Neşr. Muhammed Kâzım, Vezâret-i Ferheng ve İrşâd-i İslâm, Tahran 1374 hş. S. 296; Mîr Seyyid Zahireddîn b. Seyyid Nasireddîn Mar’âşî, *Târih-i Taberistân ve Rûyân ve Mâzenderân*, be mukaddeme-yi Muhammed Cevâd Meşkür, be küşeş-i Muhammed Hüseyin Teshîbî, İntişârât-i Müessesesi-i Matbûât-i Şark, Tahran 1345 hş., s. 82-95. Krş. Paul Casanova, “Les Ispehbeds de Firîm”, *A Volume of Oriental Studies Presented to Edward G. Brown On His 60 th Birthday*, (ed. T.W. Arnold-Reynold A. Nicholson), Cambridge 1922, s. 122-123; Wilferd Madelung, “Minor Dynasties of Northern Iran”, *The Cambridge History of Iran*, C. IV, (ed. R. N. Frye), Cambridge University Press, Cambridge 1975, s. 172; Abbâs Pervîz, “Hânedân-i Kâkûye”, *Berresihâ-yi Târihi*, I/3, 1345 hş., s. 4; Sâdik Seccâdî-Seyyid Ali Âl-i Dâvûd, “Âl-i Kâkûye”, *DMBİ*, Tahran 1374 hş., C. II, s. 107.

⁴ *Mücmelü’t-Tevârih ve’l-Kısas (Anonim)*, Neşr. Muhammed Takî Behâr (Melik el-Şüera), be himmet-i Muhammed Ramazânî, İntişârât-i Hâver, Tahran 1318 hş., 402.

kendisine Şehrîyâr Kûh (Şehrîyâr Dağı) ve Firîm'in yönetimi verilmiş ve o da buraları Büveyhîler adına yönetmiştir.⁵ Bu arada Büveyhîler ile olan bu akrabalık bağından dolayı daha önce de zikrettiğimiz üzere Kâkûyîler'i kuran Alâüddevle Muhammed b. Rüstem'in ismi Arapça kaynaklarda İbn Kâkûye, Farsça kaynaklarda ise Puser-i Kâk'u yani dayı oğlu şeklinde geçmektedir.⁶

Rüstem Düşmenziyâr Şehrîyâr Kûh'u vali olarak yönettiği sırada, Büveyhîler'in Cibâl kolu ile Taberistân ve Cürçân'ın hâkimiyeti için uzun yıllar süren bir mücadeleye girişmiş olan Ziyârîler, Şehrîyâr Kûh'u ele geçirmek üzere harekete geçmişlerdi. Nitekim Ziyârî tahtında oturan Şemsü'l-Meâlî Kâbus b. Veşmgîr, burayı ele geçirmek üzere Rüstem Düşmenziyâr'ın amcasının oğlu⁷ ve aynı zamanda Bâvendîler'in hükümdarı olan İspehbed Şehriyâr b. Dârâ (III. Şehriyâr)'yı Rüstem'in elinde bulunan Şehriyâr-kûh'u ele geçirmek üzere bölgeye sevk etmişti. Bu arada konuya dair bilgi veren Curfâdekanî ve İbnü'l-Esîr; Şehriyâr b. Dârâ yerine 930 yılında hükümdar olan Bâvendî hükümdarı İspehbed Şehriyâr b. Şervîn (II. Şehriyâr)'ın ismini zikretmektedirler.⁸ Yine aynı şekilde İbn İsfendiyâr da olaya dair bilgi verirken bu kişinin İspehbed Şehriyâr b. Şervîn olduğunu kaydetmektedir.⁹ Bunun dışında bu konuda bilgi veren Merçil de bu kişinin İspehbed Şehriyâr b. Şervîn (II. Şehriyâr) olduğunu kabul etmektedir. Fakat İbn İsfendiyâr, eserinin farklı bir yerinde Rüstem Düşmenziyâr b. Merzubân ile savaşmaya giden kişinin Şehriyâr b. Dârâ olduğunu kaydetmektedir.¹⁰ Yine aynı şekil de Mar'aşî de bu kişinin İspehbed Şehriyâr b. Dârâ olduğunu kaydetmektedir. Seccâdi de mevcut bilgileri zikrederek İspehbed Şehriyâr b. Şervîn isminin yanlış olduğunu ve bu kişinin Şehriyâr b. Dârâ olduğunu belirtmektedir.¹¹

Şehriyâr b. Dârâ'nın hareketine gelecek olursak; kendisi, Kâbus b. Veşmgîr tarafından bölgeye sevk edildikten sonra Şehrîyâr Kûh'a gelerek, Rüstem Düşmenziyâr b. Merzubân ile savaşarak onu yendi. Zaferin ardından da burada Büveyhîler adına okunan hutbeye son vererek hutbeyi Kâbus b. Veşmgîr'in adına okutmaya başladı (388/998).¹² Rüstem Düşmenziyâr ise bu mağlubiyetin ardından Mecdüddevle'ye sığınarak ondan yardım istedi. Mecdüddevle yanına sığınmış olan Rüstem Düşmenziyâr'a yardım etmek üzere, yanına üç bin asker vererek onu, Nasr b. Hasan el-Fîrûzân (veya Fîrûzân b. el-Hasan) ile birlikte İspehbed Şehriyâr'ın üzerine gönderdi. Rüstem Düşmenziyâr bu yardımcı kuvvetlerle birlikte İspehbed Şehriyâr'ın üzerine yürüyerek Rey'in kuzeyinde bulunan Demâvend'e kadar olan yerleri geri aldı. İspehbed Şehriyâr ise Sârî (veya Sârîye)'ye giderek Ziyârî hükümdarı Kâbus b. Veşmgîr'e sığındı. Bu gelişmeler üzerine Rüstem'e yardımcı olmak üzere bölgeye gelen Nasr b. Hasan el-Fîrûzân bölgeden ayrılarak Rey'e gitti. Fakat bu durum Rüstem Düşmenziyâr'ın güçsüz kalmasına ve saldırılara karşı savunmasız kalmasına neden olmuştu. Zira İspehbed Şehriyâr bu gelişmelerden haberdar olunca harekete geçip, Rüstem Düşmenziyâr'ı yenerek bölgeye tekrar hâkim olmuş ve bundan dolayı Rüstem Düşmenziyâr bir kez daha Rey'e Büveyh hükümdarı Mecdüddevle'nin yanına gitmek zorunda kalmıştı.¹³

⁵ Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 107; Ahmet Güner, "Kâkûyîler", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, C. XXIV, s. 219.

⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VII, s. 502; Nizâmî Arûzî, *Çehâr Makâle*, s. 251; Bosworth, "Dailamis in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 74; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 108; Özeydin, "Muhammed b. Rüstem", *DİA*, C. XXX, s. 567.

⁷ Seccâdi, "Âl-i Bâvend", *DMBİ*, C. I, s. 589.

⁸ Curfâdekanî, *Tercüme-yi Târih-i Yemînî*, s. 228; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VII, s. 447.

⁹ İbn İsfendiyâr, *Târih-i Taberistân*, C. II, s. 8. Krş. Seccâdi, "Âl-i Bâvend", *DMBİ*, C. I, s. 589.

¹⁰ İbn İsfendiyâr, *Târih-i Taberistân*, C. II, s. 28.

¹¹ Seccâdi, "Âl-i Bâvend", *DMBİ*, C. I, s. 589.

¹² Curfâdekanî, *Tercüme-yi Târih-i Yemînî*, s. 228; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VII, s. 447-448; İbn İsfendiyâr, *Târih-i Taberistân*, II, s. 8-27; Mar'aşî, *Târih-i Taberistân ve Rûyân ve Mâzenderân*, s. 82-95; Madelung, "Minor Dynasties of Northern Iran", C. IV, s. 172; Seccâdi, "Âl-i Bâvend", *DMBİ*, I, s. 589.

¹³ Curfâdekanî, *Tercüme-yi Târih-i Yemînî*, s. 241; Mar'aşî, *Târih-i Taberistân ve Rûyân ve Mâzenderân*, s. 85; Seccâdi, "Âl-i Bâvend", *DMBİ*, C. I, s. 589.

Bu gelişmeler sonucunda gücüne güç katan İspehbed Şehriyâr, Kâbus b. Veşmgîr'e isyan ederek bağımsız hareket etmeye başladı. Bunu haber alan Rüstem Düşmenziyar ise Büveyh hükümdarı Mecdüddeve'nin yardımı sonucunda Rey askerleriyle birlikte İspehbed Şehriyâr'a saldırarak, onu mağlûp edip esir aldı. Fakat bu sırada Rüstem b. Merzubân komutasında olan Rey ordusu Mecdüddeve'ye isyan ederek, onu desteklemekten vaz geçip Büveyhîler'e karşı Kâbus b. Veşmgîr'i desteklemeye başladılar. Şehriyâr b. Dârâ'ya karşı zafer elde etmiş olan Rüstem b. Merzubân ise bu durumu kendisi için fırsata çevirmek üzere Kâbus b. Veşmgîr'e bir mektup yazarak durumu kendisine bildirip, ona itaat etmeye başladı. Ayrıca Kâbus b. Veşmgîr'e isyan etmiş olan İspehbed Şehriyâr'ı da ona teslim etti. Bu gelişmenin ardından İspehbed Şehriyâr'ı hapsedilerek, ömrünün sonuna kadar hapiste kaldı. Böylece Şehriyâr Kûh tekrar Ziyârî hâkimiyetine girmiş oldu.¹⁴ Bu arada İbnü'l-Esîr, bu olayı 388 (998) yılı olayları arasında zikretmektedir.¹⁵

Bu gelişmelerin ardından Rüstem Düşmenziyar b. Merzubân'a dair kaynaklarda bilgiye rastlanmamakla birlikte oğlu Alâüddeve'nin gayretleri sonucunda zikredeceğimiz şekilde İran'da Kâkûyîler Hanedanlığı kurulmuştur.¹⁶

2.Kâkûyîler'in Kuruluşu ve Alâüddeve Muhammed Dönemi

Alâüddeve Muhammed'in Kâkûyîler'in temellerini atması Fahrüddeve'nin ölümünden sonra gerçekleşmiştir. Şöyle ki Kâkûyîler'in hüküm sürdüğü Cibâl (Batı İran) ve Yezd bölgesi uzun bir süre Cibâl Büveyhîleri'nin hâkimiyetindeydi. Ancak Fahrüddeve'nin ölümünün ardından Cibâl Büveyhîleri'nin hâkimiyetinde bulunan topraklar oğulları Mecdüddeve ile Şemsüddeve arasında taksim edilmiş ve bu taksime göre Rey Mecdüddeve'ye Hemedân ise Şemsüddeve'ye verilmiştir.¹⁷ Ancak Mecdüddeve'nin yaşı küçük olmasından dolayı devlet işlerini hazinelerin anahtarlarını elinde bulunduran akıllı ve zeki bir kadın olan annesi Seyyide Hatun saltanat nâibesi olarak yürütmüştür.¹⁸ Seyyide Hatun bu görevi sırasında Alâüddeve Muhammed'i İsfahân valiliğine tayin etmiştir. Böylece Alâüddeve Muhammed, Büveyhîler'in emrinde İsfahân gibi önemli bir şehri onların adına yönetme imkânı elde etmiştir. Ancak Mecdüddeve devleti idare edecek yaşa gelince annesine karşı iktidar mücadelesine girişerek yönetimi eline alması sonucunda Seyyide Hatun Rey şehrini terk etmek zorunda kalmış (397/1006-1007), onun tarafından İsfahân'a vali olarak tayin edilen Alâüddeve Muhammed de can korkusundan İsfahân'ı terk ederek, Büveyhîler'in Fars hükümdarı Bahâüddeve Ebû Nasr Fîrûz b. Adudüddeve'ye sığınmak zorunda kalmıştı. Burada bir süre kalan Alâüddeve Muhammed, Seyyide Hatun'un iktidarı tekrar ele geçirmesi üzerine Rey'e onun yanına giderek, onun tarafından İsfahân'a ikinci defa vali olarak tayin edilmiştir (398/1007).¹⁹

Bu gelişmelerin ardından İsfahân'a ikinci defa vali olarak tayin edilen Alâüddeve Muhammed, Büveyhîler'in İran ve Irak'ta kendi içlerinde giriştikleri iktidar mücadelesi sonucunda meydana gelen otorite boşluğunu iyi değerlendirerek İsfahân'da gücüne güç katarak bağımsız hareket etmeye başladı. Nitekim Alâüddeve Muhammed bu doğrultuda Ebü'l-Fazl Nasrûye'yi Abbâsî Halifesi el-Kâdir-Billâh'a göndererek, onun aracılığıyla halifeden, kendisine

¹⁴ Curfâdekanî, *Tercüme-yi Târih-i Yemînî*, s. 244; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VII, s. 448; İbn İsfendiyâr, *Târih-i Taberistân*, C. II, s. 13-28; Mar'aşî, *Târih-i Taberistân ve Rûyân ve Mâzenderân*, s. 86; Mafizullah Kabir, "The Buwayhids of Jibâl and Rayy", *Journal of The Asiatic Society of Pakistan (JASP)*, C. III, Dacca 1958, s. 39; Madelung, "Minor Dynasties of Northern Iran", C. IV, s. 215-217; Seccâdî, "Âl-i Bâvend", *DMBİ*, C. I, s. 589; Seccâdî-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 107.

¹⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VII, s. 448.

¹⁶ Seccâdî-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 108.

¹⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VII, s. 441; Cihan Gençtürk, *İran Büveyhîleri (322-448/934-1056) (Siyaset, İdarî Teşkilât ve Sosyo-Kültürel Hayat)*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2021, s. 297-298.

¹⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VII, s. 502; Gençtürk, *İran Büveyhîleri*, s. 303.

¹⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VII, s. 502; Gençtürk, *İran Büveyhîleri*, s. 308-309;

İsfahân ve çevresinin hâkimiyeti için menşur ve lakap verilmesini istedi. Halife her ne kadar Büveyh tahakkümünde bulursa da 409 (1018) yılında Alâüddevle Muhammed'in bu isteğini kabul ederek, kendisine “Adudüddîn, Alâüddevle, Fahrülmille, Tâcülümme, Hüsâmü Emîri'l-mü'minîn” lakaplarını verdi. Ayrıca hükümdarlığını tasdik ettiğini göstermek için de ona taç ve sancak gönderdi.²⁰ Bu gelişmeyle birlikte hükümdarlığını halifeye tasdik ettiren Alâüddevle Muhammed bağımsızlığını pekiştirmek için 410 (1019) yılında İsfahân'da kendi adına para bastırdı. Ancak buna rağmen Büveyhîler'i metbû tanımaya devam ederek, bu tarihten itibaren bastırıldığı paraların üstünde Halife el-Kâdir-Billâh ile birlikte kendi ad ve lakaplarının yanı sıra Cibâl Büveyhî hükümdarı Mecdüddevle ile Hemedân ve çevresine hâkim olan Şemsüddevle'nin ismine de yer vermiştir.²¹

Alâüddevle yukarıda zikrettiğimiz şekilde Mecdüddevle'yi metbû tanımakla birlikte Rey hâkimiyeti için onunla mücadele eden kardeşi Şemsüddevle'yle²² de iyi ilişkilere sahip olmakla birlikte zaman zaman ona askeri yardımlarda da bulunmaktaydı. Şöyle ki Hemedân'ı elinde bulunduran Şemsüddevle'nin hizmetinde bulunan Türk askerler Şemsüddevle'den hizmetinde bulunan ve Kûh ahalisine mensup olan Kürt kumandanları yanından uzaklaştırmasını istemeleri sonuçsuz kalınca, Türkler bu kumandanlarla birlikte Bercîn Kalesi'nde bulunan Şemsüddevle'nin veziri Tâcü'l-Mülk Ebû Nasr Behrâm'ı kalede kuşatma altına almışlardı. Bunun üzerine vezir Ebû Nasr Behrâm, Alâüddevle Muhammed'e mektup yazarak ondan yardım istemek zorunda kalmıştı. Alâüddevle Muhammed de ona yardımcı olmak üzere iki bin süvariye yardıma göndermişti. Ayrıca Türkler'in bu gelişmeden haberdar olmalarını engellemek için de yolları tutmuştu. Böylece yardımcı kuvvetlerin geldiğinden haberi olmayan Türkler, sabaha karşı ani bir baskına uğramış, bunu gören vezir ve yanında bulunan kumandanlar da kaleden çıkıp onlara saldırmışlardı. Bu gelişmeyle birlikte iki kuvvet arasında kalan Türkler kaynaklarda geçen bilgilere göre büyük kayıplar vermişlerdi (411/1020).²³

2.1. Alâüddevle Muhammed'in Hemedân'a Hâkim Olması

Şemsüddevle'nin ölümünün ardından onun yerine tahta oğlu Semâüddevle geçerek Hemedân ve çevresini yönetmeye başlamış (412/1021)²⁴ ve iktidara geldikten iki yıl sonra da Cibâl bölgesinde Hemedân ile Kerec arasında yer alan ve dönemin önemli yerleşim yerlerinden biri olan Burûcird (veya Burûgird)²⁵ şehrine saldırmıştı. Bunun üzerine şehrin hâkimi Ferhâd b. Merdâvîc ed-Deylemî şehri terk ederek Alâüddevle Muhammed'in yanına gidip, ondan yardım istemek zorunda kalmıştı. Bunun üzerine Alâüddevle Muhammed, Ferhâd b. Merdâvîc ed-Deylemî'ye yardım etmek üzere bizzat harekete geçerek Semâüddevle'nin hâkimiyetinde bulunan Hemedân şehrini kuşatarak, şehrin erzak naklini kesti. Bunun üzerine Semâüddevle

²⁰ *Mücmelü't-Tevârih ve'l-Kısas (Anonim)*, s. 402-403; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, “Âl-i Kâkûye”, *DMBİ*, C. II, s. 108; Özaydın, “Muhammed b. Rüstem”, *DİA*, C. XXX, s. 567.

²¹ George C. Miles, “Notes on Kâkwayhid Coins”, *Museum Notes*, Vol. IX, American Numismatic Society, New York 1960, s. 231; aynı müellif; “A Hoard of Kâkwayhid Dirhems”, *Museum Notes*, Vol. XII, American Numismatic Society, New York 1966, s. 167 vdd.; aynı müellif, “Another Kâkwayhid Note”, *Museum Notes*, Vol. XVIII, American Numismatic Society, New York 1972, s. 140 vdd.; aynı müellif; “Numismatics”, *The Cambridge History of Iran*, C. IV, (ed. R. N. Frye), Cambridge University Press, Cambridge 1975, s. 373.

²² Fahrüddevle'nin ölümünün ardından Şemsüddevle'ye Cibâl Büveyhîleri'nin merkezi olan Rey yerine Hemedân ve çevresi verilince, Şemsüddevle Rey'e hâkim olup iktidarı ele geçirmek üzere kardeşi Mecdüddevle'ye karşı harekete geçmişti. Ancak Şemsüddevle bu emelini gerçekleştirmişse de Rey'i kardeşine geri vererek Hemedân'a geri dönmüştü (405/1015). Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Gençtürk, *İran Büveyhîleri*, s. 299-300

²³ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. VII, 582-583; Fakîhî, *Âl-i Büveyh ve Ovzâ-yi Zamân-i İşân*, s. 297-298; Gençtürk, *İran Büveyhîleri*, s. 300; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, “Âl-i Kâkûye”, *DMBİ*, C. II, s. 108.

²⁴ *Mücmelü't-Tevârih ve'l-Kısas*, s. 402; Gençtürk, *İran Büveyhîleri*, s. 301-302.

²⁵ İstahrî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed el-İstahrî el-Fârisî, *Ülkelerin Yolları*, (Çev. Murat Ağarı), Ayışığı Kitapları, İstanbul 2015, s. 185; İbn Havkal, İbn Havkal, Ebû'l-Kâsım, Muhammed b. Ali en-Nasîbî el-Bağdadî, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, Trc. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2014, s. 279; Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdullâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdullâh el-Hamevî er-Rûmî el-Bağdadî, *Mu'cemü'l-Büldân*, I, Dâr Sâdır, Beyrut 1977, s. 404.

şehirden çıkarak, Kâkûyî kuvvetleriyle savaşa tutuştu ve iki taraf arasında meydana gelen savaşta Alâüddeve Muhammed yenilerek Hemedân ve İsfahân arasında yer alan Cerbâzekân'a çekilmek zorunda kaldı. Bu sırada üç yüz kadar askeri de soğuktan dolayı hayatını kaybetti. Semâüddeve ise Alâüddeve Muhammed'e son darbeyi indirmek üzere kardeşi Tâcü'l-Mülk (Tâcüldevle) el-Kûhî komutasında bir orduyu onun peşinden göndererek, onu Cerbâzekân'da kuşatma altına aldı. Ancak Alâüddeve Muhammed'in Hemedân ordusunda bulunan Kürtler'i kendi tarafına çekmesi üzerine bu kuşatma sonuçsuz kaldı.

Alâüddeve Muhammed, Semâüddeve'nin bu girişimini bertaraf ettikten sonra Hemedân'a tekrar saldırmak üzere hazırlıklarını tamamlayarak, Hemedân üzerine yürüyüp Semâüddeve ile Tâcü'l-Mülk'ü yendi. Ancak buna rağmen Semâüddeve'nin yanına giderek Semâüddeve'ye hürmet gösterip, onu çadırında ağırladı. Savaş meydanından kaçarak bir kaleye sığınmış olan Tâcü'l-Mülk ise Alâüddeve Muhammed'in kendisine emân vermesi üzerine kaleden çıktı. Bu gelişmelerin ardından Alâüddeve Muhammed; Semâüddeve ve Tâcü'l-Mülk ile birlikte Hemedân şehrine girerek, şehri kendi hâkimiyeti altına aldıktan sonra Cibâl bölgesinde yer alan Dînaver ve Şâpûrhâst (Sâbûrhâst)'ı ele geçirdi. Alâüddeve bu gelişmelerin ardından Hemedân'da bulunan Deylemlî emîrleri yakalayıp, onları İsfahân yakınlarında bulunan bir kaleye hapsedti. Ayrıca Deylemlîler'den bozgunculuk çıkartanları da Hemedân'dan uzaklaştırdı. Böylece Alâüddeve; Hemedân, İsfahân ve bu bölgelere bağlı yerleri tamamıyla hâkimiyeti altına alarak, Kâkûyîler'in hâkimiyet sahasına genişletip, gücüne güç kattı (414/1023-1024).²⁶ Bununla birlikte Kâkûyîler Hemedân'a hâkim olmakla Cibâl Büveyhîleri'nin Hemedân şubelerini oluşturan koluna da bu tarihte son vermiş oldu.²⁷ Bu arada Alâüddeve bu başarıların ardından 991-1117 yılları arasında Hulvân ve çevresinde hüküm süren Annâzîler²⁸ hükümdarı Hüsamüddeve Ebû'ş-Şevk'in üzerine yürümek üzere harekete geçtiyse de Irak Büveyhî hükümdarı Müşerrifüddeve'nin duruma müdahale etmesi üzerine bu girişiminden vazgeçmek zorunda kalmıştır.²⁹

2.2. Alâüddeve Muhammed ile Cevzekân Kürtleri Arasında Meydana Gelen Savaş

Alâüddeve Muhammed yukarıda zikrettiğimiz şekilde Şâpûrhâst ve çevresini ele geçirdikten sonra amcasının oğlu Ebû Ca'fer'i buralara vali olarak tayin etmişti. Ayrıca Cevzekân³⁰ Kürtleri'nin idaresini de kendine vererek, ona bu konuda yardımcı olması için Kürt kabilelerinden birine mensup olan Ebû'l-Ferec el-Bâbûnî adında birisini de onun yanında görevlendirmişti. Bu görevlendirmeden bir müddet sonra Ebû Ca'fer ile Ebû'l-Ferec arasında anlaşmazlık baş gösterdiyse de Alâüddeve Muhammed araya girerek durumu kontrol altına almıştı. Fakat buna rağmen Ebû Ca'fer ile Ebû'l-Ferec arasında düşmanlık son bulmamış ve bu düşmanlığın nihayetinde Ebû Ca'fer, Ebû'l-Ferec'i baltayla öldürülmüştü. Bu olay üzerine Cevzekân Kürtleri isyan ederek etrafi yağmalamaya başlamışlardı. Alâüddeve bu gelişmelerden haberdar olunca, isyana son vermek üzere bölgeye asker sevk etti. Ayrıca Ebû Ca'fer'in kardeşi Ebû Mansûr'u vali

²⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VII, s. 590-591; İbn Haldûn, Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed, *Târihu İbn Haldûn*, C. IV, Neşr. Halil Şehhâde-Süheyl Zekkâr, Dârü'l-Fikr, Beyrut 2001, s. 630; Abbâs İkbâl Âştîyani-Hasan Pîrnîya, *Târih-i Kâmil-i İrân (ez Guzeşte ta be İmrûz)*, C. II, be ihtimâm-i Saîd Kâanî, İntişârât-i Gülistân-i Şâirân, Tahran 1385 hş., s. 596; Ali Asgâr Fakîhî, *Âl-i Büveyh ve Ovzâ-yi Zamân-i İşân bâ Numûdâri ez Zindegî-yi Merdom-i der Ân Asr*, İntişârât-i Sebâ, (baskı yeri yok) 1357 hş., s. 300; Abdülazîm Rızâyî, *Târih-i Deh Hezâr Sâl-i İrân (ez Sâsânîyân ta İnkırâz-ı Âl-i Ziyâr)*, C. II, İntişârât-i İkbâl, Tahran 1378 hş., s. 307; Gençtürk, *İrân Büveyhîleri*, s. 302-303; Bosworth, "Dailamis in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 74-75; Seccâdî-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 108, C. E. Bosworth, "Kâkûyids", *EL*, E. J. Brill, Leiden 1997, C. IV, s. 465; Güner, "Kâkûyîler", *DİA*, C. XXIV, s. 219; Özeydn, "Muhammed b. Rüstem", *DİA*, C. XXX, s. 567.

²⁷ Gençtürk, *İrân Büveyhîleri*, s. 303.

²⁸ Abdülkerim Özeydn, "Annâzîler", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1991, C. III, s. 215-216.

²⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VII, s. 591.

³⁰ İrâk-i Arap ve İrâk-i Acem sınırlarında bulunan Hulvân dolaylarında bulunan bir yerleşim yeri olup, aynı zamanda burada yaşanan bir Kürtler kabilesinin ismidir. Bkz. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, C. II, s. 184.

taayin ederek, Deylemli komutanlardan Ferhâd b. Merdâvic ve Ali b. İmrân'ı da onun yanında görevlendirdi. Ancak Cevzekân Kürtleri bunu haber alınca Ali b. İmrân'a haber göndererek ondan, Alâüddeve Muhammed ile aralarındaki husumete son verilmesi için yardım istemek üzere kendilerine mensup bir topluluğu Ali b. İmrân'ın yanına gönderdiler. Fakat bunu haber alan Ebû Ca'fer ve Ferhâd, Ali b. İmrân'a haber göndererek, ondan barış için gelen topluluğu kendilerine teslim etmelerini istediler ve bu isteklerini gerçekleştirmek için de zor kullandılar. Ali b. İmrân ise bu gelişmeler üzerine Cevzekân Kürtleri'nin yanına giderek, Ebû Ca'fer ile Ferhâd'a karşı onların yanında yer aldı. Bunun üzerine iki taraf arasında birkaç kere savaş vuku buldu ve vuku bulan son savaşta Kâkûyîler'in kuvvetleri Cevzekân Kürtleri ile Ali b. İmrân karşısında mağlup olmakla birlikte Ebû Ca'fer ile kardeşi Ebû Mansûr esir düştü. Bu esaretin ardından Ebû Ca'fer, öldürdüğü Ebû'l-Ferec'e kısas olmak üzere öldürüldü, kardeşi Ebû Mansûr ise hapsedildi (417/1026-1027). Bu arada bu gelişmelerin ardından Alâüddeve Muhammed ile arasının düzeltilmesine imkân kalmayacak şekilde bozulduğuna anlayan Ali b. İmrân aşağıda da zikredeceğimiz üzere ona karşı tedbirler almaya başladı.³¹

2.3.Nihâvend Zaferi

Ali b. İmrân yukarıda zikrettiğimiz şekilde Alâüddeve Muhammed'e karşı açıkça cephe alıp itaatten çıktıktan sonra, ona karşı tedbirler almak üzere Taberistân'da hüküm süren Alâüddeve'nin düşmanı Bavendî hükümdarı İspehbed³² III. Rüstem (Rüstem b. Şehriyâr)'e haber göndererek, onu Cibâl bölgesine saldırmaya teşvik etti. III. Rüstem ise bu sırada Yaft hâkimi Velkîn b. Venderîn ile birlikte Rey'de bulunuyordu. Ayrıca Ali b. İmrân, Ziyârî hükümdarı Menûçeher b. Kâbus'a mektup yazıp, ondan da yardım istedi.

Bu gelişmelerin ardından İspehbed III. Rüstem, Velkîn ile birlikte harekete geçerek Alâüddeve'nin hâkimiyetinde bulunan Hemedân üzerine yürüyüp şehri ele geçirdi. Ayrıca Cibâl bölgesinde Alâüddeve'ye bağlı olan yerleri de ele geçirerek, Kâkûyîler'in valilerini bölgeden uzaklaştırdı. Bu başarıların ardından Menûçeher b. Kâbus ile Ali b. İmrân askerleriyle birlikte onlara katıldılar. Böylece daha da güçlenen İspehbed III. Rüstem ve beraberindekiler İsfahân üzerine yürüdüler. Alâüddeve ise bu gelişmeler karşısında mallarını şehirden çıkartarak, kendini şehre kapattı. Müttefikler ise şehri kuşatma altına aldılar. Ancak meydana gelen çarpışmalar sonucunda Alâüddeve karşısında üstünlük sağlayamadıkları gibi müttefik ordusunda bulunan askerlerin çoğu Alâüddeve'nin safına geçti. Alâüddeve ise onların bu hareketini karşılıksız bırakmamak için askerlere ihsanlarda bulundu. Bu durum karşısında İsfahân'da dört gün daha bekleyen müttefikler yiyecek sıkıntısı baş gösterince kuşatmadan vaz geçerek geri gittiler. Bunun üzerine Alâüddeve onları takibe başladı. Ayrıca gücünü artırmak için Cevzekân Kürtleri'ne haber göndererek, onlardan bir kısmını kendi safına çekti. Bu gelişmeyle birlikte hareketine devam eden Alâüddeve, müttefikleri Nihâvend'e kadar takip etti. Nihayet şehir önünde onlarla karşılaştı ve meydana gelen savaşta onlara ağır bir darbe indirdi. Nitekim meydana gelen savaşta İspehbed III. Rüstem, iki oğlu ve veziriyle birlikte esir düştü ve bu esaret onun Recep 419 (Temmuz-Ağustos 1023)'da ölmesine kadar sürdü.³³ Diğer müttefiklerden Velkîn az sayıda kişiyle birlikte kaçarak Menûçeher b. Kâbus'un yanına gitmek üzere Cürcân'a gitti. Ali b. İmrân ise Kinkever Kalesi'ne³⁴ sığındı. Bunun üzerine Alâüddeve, harekete geçerek

³¹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. VII, s. 606-607; İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, C. IV, s. 633. Krş. Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 108.

³² İran'da vali, emîr ve başkumandan anlamında kullanılan bu terim Bâvendiler'e mensup bazı hükümdarlar tarafından da kullanılmıştır. Bkz. Tahsin Yazıcı, "İspehbed", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, C. XXIII, s. 176; Erdoğan Merçil, "Bâvendiler", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1992, C. V, s. 214.

³³ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. VII, s. 611-612; İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, C. IV, s. 633-634; Pervîz, "Hânedân-i Kâkûye", I/3, s. 146-147; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 108; Merçil, "Bâvendiler", *DİA*, C. V, s. 214.

³⁴ Kinkever Kalesi, Hemedân ile Karmîsîn arasında yer alan ve küçük bir belde olan Kinkever'de yer almaktadır. (Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, C. IV, s. 484). Strance, bu ismi Kenguvâr şeklinde zikrederek Müslüman ordularının

onu kalede muhasara altına aldı. Bunu haber alan Velkîn ise onun yokluğunu fırsat bilerek Menûçeher b. Kâbus'u Cibâl Büveyhîleri'nin elinde bulunan tek şehir olan Rey üzerine yürüme konusunda ikna etti. Bu arada Alâüddevele'nin damadı olan Velkîn'in oğlu da babasını destekliyordu. Tüm bu gelişmelerin ardından Velkîn, Menûçeher b. Kâbus ile birleşerek Rey üzerine yürüdü. Ancak Büveyhîler ile aralarında meydana gelen çarpışmalarda onlara karşı üstünlük sağlayamadılar. Alâüddevele ise bu durumu haber alınca kuşatma altına aldığı Ali b. İmrân ile anlaşma yoluna gitti. Bunun üzerine Velkîn Rey'den ayrılarak geri döndü. Alâüddevele, Velkîn ayrılması üzerine Rey'e doğru harekete geçerek, önden Menûçeher b. Kâbus'a haber gönderip onu, bu hareketinden dolayı ülkesine saldırmakla tehdit etti. Ancak bu sırada kendisine gelen haberlerde Menûçeher b. Kâbus'un ona karşı Ali b. İmrân'ı kendi safına çektiğini öğrenince bu amacından vaz geçerek Kinkever Kalesi'ne sığınmış olan Ali b. İmrân'ın üzerine yürüyüp, onu tekrar muhasara altına aldı. Bunun üzerine Ali b. İmrân, Menûçeher b. Kâbus'a haber göndererek Alâüddevele'ye karşı ondan yardım istemek zorunda kaldı. Menûçeher de süvari ve piyadelerden meydana gelen altı yüz kişilik bir orduyu bir kumandanın komutasında ona yardıma gönderdi. Ancak buna rağmen Ali b. İmrân yaşadığı erzak sıkıntısından dolayı Alâüddevele'den barış istemek zorunda kaldı. Alâüddevele de Kinkever Kalesi'nin kendisine verilmesini, amcasının oğlu Ebû Ca'fer'i öldürenlerin teslim edilmesi ve ayrıca Menûçeher'in yardıma göndermiş olduğu kumandanın da teslim edilmesi şartıyla onunla barış yaptı. Bunun üzerine Ali b. İmrân bahsi geçen şahısları Alâüddevele'ye teslim etti. Alâüddevele, Ebû Ca'fer'in katillerini öldürdü, Menûçeher'in kumandanını ise hapsederek Kinkever Kalesi'ni teslim aldı. Buna karşılık olarak da Dînever şehrini Ali b. İmrân'a verdi. Öte yandan Menûçeher b. Kâbus bu gelişmelerden haberdar olunca Alâüddevele'ye haber göndererek, onunla anlaşıp, kumandanını serbest bıraktırdı.³⁵

2.4.Kâkûyîler'in Gazneliler'e Tabi Olmaları

Alâüddevele her ne kadar bağımsızlık mücadelesi sonucunda Kâkûyîler'i kurup, sınırlarını genişletmişse de Gazneli Sultân Mahmûd'un 420 yılının Rebülâhir ayında (Nisan-Mayıs 1029) Rey'e girerek, Cibâl Büveyhî hükümdarı Mecdüddevele'yi tutuklatıp, buradaki Büveyh hâkimiyetine son vermesiyle bu durum sona ermişti.³⁶ Nitekim Sultan Mahmûd Rey'e hâkim olduktan sonra Cibâl'de bulunan pek çok yeri Gazneliler'in hâkimiyeti altına almış, bunu gören Alâüddevele ise iktidarını sürdürmek için İsfahân'da hutbeyi Sultân Mahmûd adına okutmak zorunda kalmıştı. Böylece İsfahân da Gazneliler'in hâkimiyetine girmişti.³⁷

Alâüddevele, İsfahân'da hutbeyi Sultân Mahmûd adına okuduktan sonra ona bağlı kalarak kendisine verilen emirler doğrultusunda hareket etmeye başladı. Şöyle ki Sultân Mahmûd, Türkmenler (Oğuzlar)'e karşı mücadele ederek onları Horasan'dan uzaklaştırınca, onlardan iki bin çadırlık bir grup, İsfahân'a gitmişti. Durumdan haberdar olan Sultân Mahmûd ise

Nihâvend üzerine yürüdükleri sırada tüm binek hayvanlarının çalınmasından dolayı Araplar'ın bu kaleye "Haydut Kalesi" manasına gelen "Kasrû'l-Lusûs" dediklerini belirtmektedir. Bkz. Guy Le Strange, *Doğu Hilafetinin Memleketleri (Mezopotamya, İran ve Orta Asya)*, (Çevirenler: Adnan Eskikurt-Cengiz Tomar), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015, s. 247.

³⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VII, s. 612; İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, C. IV, s. 234. Krş. Pervîz, "Hânedân-i Kâkûye", I/3, s. 147; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 108-109.

³⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 1; İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, C. IV, s. 637; İbnü'l-Fuvâtî, *Mecmai'l-Âdâb*, C. II, s. 296; Muhammed Nâzım, *The Life and Times of Sultân Mahmûd of Ghazna*, Cambridge University Press, Cambridge 1931, s. 82; Fakîhî, *Âl-i Büveyh ve Ovsâ-yi Zamân-i İşân*, 312; Âştîyanî-Pîrîmiya, *Târîh-i Kâmil-i İran*, C. II, s. 595; Abdülhüseyn Zerrînküb, *Târîh-i Merdum-i İran (ez Pâyân-ı Sâsânîyân ta Pâyân-ı Âl-i Büveyh)*, C. II, Müessesesi-yi İntişârât-i Emîr-i Kebîr, Tahran 1377 hş., s. 389; Rızâyî, *Târîh-i Deh Hezâr Sâl-i İran*, C. II, s. 306; Gençtürk, *İran Büveyhîleri*, s. 313 vd.; Bosworth, "Dailamis in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 76; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 109; Özeydin, "Muhammed b. Rüstem", *DİA*, C. XXX, s. 567.

³⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 2; İbnü'l-Fuvâtî, *Mecmai'l-Âdâb*, C. II, s. 296-297; Seyyid Ahmed-i Kesrevî-yi Tebrîzî, *Şehriyârân-i Gumnâm*, İntişârât-i Âydîn, Tebrîz 1387 hş., s. 175. Krş. Zerrînküb, *Târîh-i Merdum-i İran*, C. II, s. 491

Alâüdddevle'ye haber göndererek, onları canlı veya ölü olarak kendisine göndermesini istedi. Alâüdddevle de Sultân Mahmûd'a olan bağlılığını göstermek üzere naibine bir ziyafet düzenleyip, bu ziyafete Türkmenler'i de davet etmesini ve gelmeleri halinde onların öldürülmesini emretti. Naib bu emiri gerçekleştirmek için bir yandan Türkmenler'e haber göndererek onları orduda istihdam etmek istediğini ve bu yüzden isimlerini tespit etmesi gerektiğini söylerken, bir yandan da Deylemliler'i pusuya yatırdı. Naibin sözlerine kanan Türkmenler'den pek çok kişi geldiyse de Alâüdddevle'nin Türk kölesi onlara haber verince geri döndüler. Bunu gören naib, onları geri gitmekten vaz geçirmeye çalıştıysa da başarılı olamadı ve bu sırada Türkmenler'den birine saldıran bir Deylemliler kumandanının, Türkmenler'in okuyla ölmesiyle birlikte olaylar öni alınamaz bir hal almaya başladı. Bunun üzerine pusuda olan Deylemliler Türkmenler'e saldırmaya başladılar. Şehir halkı da onlara destek verince Türkmenler mağlup olarak İsfahân'dan ayrılıp Azerbaycan'a gittiler.³⁸

2.5. Alâüdddevle Muhammed Döneminde Kâkûyiler ile Gazneliler Arasında Meydana Gelen Olaylar

Sultân Mahmûd Cibâl ve çevresini oğlu Mesûd'un hâkimiyetinde bırakarak Horasan'a gidince Mesûd harekete geçerek Hemedân'ı ele geçirip Kâkûyiler'in naiplerini buradan uzaklaştırdı. Daha sonra ise İsfahân üzerine yürüyerek Alâüdddevle Muhammed'i oradan uzaklaştırıp şehri hâkimiyeti altına aldı.³⁹ Mesûd İsfahân'a hâkim olunca Alâüdddevle şehri geri almak için Hûzistân'a giderek Fars Büveyhî hükümdarı Ebû Kâlicâr'a sığındı. Ancak Ebû Kâlicâr Irak hâkimiyeti için Celâlüddevle ile giriştiği iktidar mücadelesi sonucunda yenilerek Hûzistân'a çekildiği⁴⁰ için Alâüdddevle'ye gerekli yardımı sağlayamadı. Bunun üzerine Alâüdddevle, Irak Büveyhîler'i hükümdarı Celâlüddevle'den yardım almanın yollarını aramaya başladı.⁴¹ Ancak bu sırada Sultan Mahmûd ölünce Mesûd, kardeşi Muhammed'e karşı Gazne tahtı için mücadele etmek üzere Cibâl bölgesinden ayrılmak zorunda kaldı ve Alâüdddevle'ye bir elçi ile haber gönderip, belirli şartlar karşılığında İsfahân'ı naibi olarak yönetmesine izin vereceğini söyledi. Bu arada muhtemelen Celâlüddevle'nin isteği doğrultusunda Halife el-Kâdir-Billâh, Mesûd'a haber göndererek Alâüdddevle Muhammed'in belirli bir tazminat karşılığında İsfahân'a geri dönmesi ve şehri onun naibi olarak yönetmesine izin vermesini istedi. Mesûd da halifeye haber göndererek babası Sultan Mahmûd'un ölümünden dolayı ülkede işleri yoluna koymak üzere Gazne'ye doğru harekete geçeceğine ve bulunduğu bölgeleri sahipsiz bırakmamak için Alâüdddevle ile ilgili zikredilen adımları attığını kendisine ilettili.

Mesûd'un gönderdiği elçi Alâüdddevle'nin huzuruna gelip, şartları kendisine iletince Alâüdddevle, Mesûd'un naibi olarak Nevruz ve Mihriğân (Mihrican)⁴² bayramlarında hediye

³⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 6; Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Kuruluş Devri*, C. I, TTK Yayınları, Ankara 2016, s. 173-174; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 109.

³⁹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 2-19; Bosworth, "Dailamis in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 76; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 109; Güner, "Kâkûyiler", *DİA*, C. XXIV, s. 219-220; Özyayın, "Muhammed b. Rüstem", *DİA*, C. XXX, s. 567.

⁴⁰ Ebû Kâlicâr, Irak'ı kendi hâkimiyeti altına almak üzere harekete geçip, bu doğrultuda Vâsit üzerine yürüdüğü zaman Irak Büveyhîler'i hükümdarı Celâlüddevle ile aralarında Rebülâhîr 421 yılında (Nisan-Mayıs 1030) meydana gelen savaşta yenilerek Hûzistân'ın başkenti olan Ahvâz'a çekilmek zorunda kalmıştı. Bkz. Gençtürk, *İran Büveyhîleri*, s. 218 vdd.

⁴¹ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 19; İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, C. IV, s. 498-499; Bosworth, "Dailamis in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 76; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 109; Güner, "Kâkûyiler", *DİA*, C. XXIV, s. 219; Özyayın, "Muhammed b. Rüstem", *DİA*, C. XXX, s. 567.

⁴² "Sevgi ve "süre" kelimelerinden meydana gelen Mihriğân kesintisiz, sürekli sevgi anlamına gelmektedir. Mihriğân; Akhemenidler'den itibaren İran takvimine göre yedinci ay olan ve sonbahar mevsiminin başlangıcı olan Mihr (23 Eylül/22 Ekim) ayının 16-21. günlerinde kutlanan bir bayram haline gelmiştir. Bu bayramın ilk günü "Mihriğân-i âmme", son günü ise "Mihriğân-i hâsse" olarak adlandırılmıştır. Firdevsî; İran'ın efsanevi hükümdarlarından olan Feridun'un Dahhâk'ı yendikten sonra Mihr-ü-mah'ın birinci günü hükümdarlık tacını başına koyduğunu belirttikten sonra bu konuda: "Zaman, kötülükten yana bütün tasasını attı, herkes Allah'ın doğru yolunu tuttu. Gönüller adaletle

etmek üzere Arap atları, sefer aletleri ve her yıl vergi olarak 200.000⁴³ Herât dinarını ile 10.000 kat elbise Gazneliler'e ödeme karşılığında İsfahân'a tekrar hâkim oldu. Bunun üzerine Mesûd, Alâüddeve adına bir menşur yazarak hil'atlarla birlikte kendisine gönderdi⁴⁴ ve ardından da Alâüddeve gelene kadar şehrin güvenliğini sağlamak üzere adamlarından birini, bir askeri birlikle birlikte şehirde bırakarak Gazne'ye gitmek üzere 25 Cemaziyellâhir 421 (29 Haziran 1030) yılında şehirden ayrılarak Rey'e doğru harekete geçti.⁴⁵ Ancak Mesûd'un şehirden ayrılmasını fırsat bilen halk isyan ederek, Mesûd'un şehirde bıraktığı adamı başta olmak üzere birçok kişiyi öldürdü. Bunu haber alan Mesûd ise İsfahân'a geri dönerek isyancıları ortadan kaldırıp, şehirde daha güçlü birisini naib olarak bıraktı ve ardından da Rey'e gitmek üzere hareketine devam etti.⁴⁶

Mesûd Rey'e ulaşış gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra Gazne tahtını ele geçirmek üzere harekete geçti. Ancak henüz yoldayken kendisine gelen haberlerde kardeşi Muhammed'in askerler tarafından esir alındığını ve yerine kendisinin hükümdar ilan edildiğini haber aldı.⁴⁷ Bunun üzerine vakit kaybetmeden hareketine devam ederek 8 Cemaziyelahir 422 (3 Haziran 1031)'de Gazne'ye ulaşış tahta oturdu.⁴⁸

Mesûd Gazne tahtına oturup işleri yoluna koyduktan sonra Cibâl bölgesinde Gazneliler'in otoritesini kalıcı hale getirmek için bölgeye güçlü birini tayin etmek üzere harekete geçti. Vezir el-Meymendî de bu konuda tavsiyede bulunup, Sultan Mesûd'a Cibâl bölgesinin başkentten uzak olmasından dolayı İsfahân'ın belirli bir vergi karşılığında Alâüddeve Muhammed'e bırakılmaya devam edilmesi gerektiğini söylediye de Sultan Mesûd, onun Cibâl Büveyhî hükümdarı Mecdüddeve'ye isyan ettiğini hatırlatarak aynı şeyin kendi başlarına da gelmemesi için bu öneriyi kabul etmeyerek devlet erkânıyla yapılan istişareler sonucunda Alâüddeve'yi kontrol

---

parlayınca, padişahların töresine uyarak, yeni bir bayramın temeli atıldı. Bütün akıllı adamlar, ellerindeki yakut kadehlerle, sevinç içinde idiler. Yeryüzü; parlak şarabın, adaletin, yeni ayın ve yeni tahtın ışıklarıyla doldu. Feridun, ateş yakmalarını ve içine amber ve safran atmalarını buyurdu. İşte Mihriğân bayramını kutlamak, dinlenmek ve yiyip içmek âdeti o zamandan kalmıştır, onun dini ve töresidir. Mah-ü-mihr ayı da onun yadığıdır. Bu ayda sevinçli ol, keder yüzü gösterme!" şeklinde bilgi vermiştir. Bkz. Ferdevsî, *Şehname*, C. I, (Çevirenler: Necati Lugal-Kenan Akyüz), MEB Şark-İslâm Klasikleri, İstanbul 1956, s. 97-98-421. Krş. Hâşim Razî, *Pijûhişî der Gâhşomâri ve Ceşnhâ-yi Irân-i Bâstân*, İntişârât-i Behcet, Tahran 1080 hş., s. 520 vdd.

⁴³ Bosworth ve Özeydın, bu sayıyı sehven 20. 000 olarak vermektedirler. Bkz. C. E. Bosworth, *The Ghaznavids: Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran 994-1040*, Edinburg 1963, s. 74; aynı müellif, "Dailamîs in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 77; Özeydın, "Muhammed b. Rüstem", *DİA*, C. XXX, s. 567.

⁴⁴ Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, s. 13 vd. Ayrıca bkz. Bosworth, *The Ghaznavids: Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran*, s. 74; aynı müellif, "Dailamîs in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 76-77; Yılmaz, *Sultan I. Mesûd Devri Gazneliler Tarihi (1030-1041)*, s. 95-96; Seccâdî-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 109; Güner, "Kâkûyiler", *DİA*, C. XXIV, s. 219-220; Özeydın, "Muhammed b. Rüstem", *DİA*, C. XXX, s. 567.

⁴⁵ Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, s. 15; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 22; İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, C. IV, s. 498; Mîrhând, Mîr Muhammed b. Seyyid Burhâneddîn Hâvendşâh, *Târîh-i Ravzatü's-Safâ fî Sireti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ*, C. IV, İntişârât-i Pîrûz, Tahran 1338 hş., s. 126; Hândmîr, Gıyâseddîn b. Humâmeddîn el-Hüseynî, *Târîh-i Habîbü's-Siyer fî Ahbârî Efrâdi'l-Beşer*, C. II, Neşr. Muhammed Debîr Siyakî, İntişârât-i Hayyâm, Tahran 1380 hş., s. 390.

⁴⁶ Gerdizî, Ebû Saîd Abdülhay b. ed-Dahhâk b. Mahmûd, *Zeynü'l-Ahbâr*, Neşr. Abdülhay Habîbî, Dünyâ-yi Kitâb, Tahran 1363 hş., s. 421. Krş. Ahmet Yılmaz, *Sultan I. Mesûd Devri Gazneliler Tarihi (1030-1041)*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2021, s. 69.

⁴⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 22; İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, C. IV, s. 498; Mîrhând, *Târîh-i Ravzatü's-Safâ*, C. IV, s. 126; Hândmîr, *Târîh-i Habîbü's-Siyer*, C. II, s. 390.

⁴⁸ Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, s. 22-42.

⁴⁹ Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, s. 238; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 23; İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, C. IV, s. 498. Krş. Yılmaz, *Sultan I. Mesûd Devri Gazneliler Tarihi (1030-1041)*, s. 142.

altında tutmak üzere Sultan Mahmûd döneminin önemli şahsiyetlerinden olan Tâş-i Ferrâş'ı sipehsâlâr olarak Rey'e tayin etti.⁴⁹

Bu arada Beyhakî'de geçen bilgilere göre Rey'den gelen haberlerde Alâüdddevle Muhammed'in yapılan ahite uymakla birlikte bu durumun uzun süremeyeceği bildirilmektedir.⁵⁰ Fakat İbnü'l-Esîr'de geçen bilgilere göre Sultan Mesûd Cibal bölgesinden ayrıldıktan hemen sonra Alâüdddevle Muhammed harekete geçerek, İsfahân'ı ele geçirmiş, ardından da Hemedân ve çevresinde bulunan yerlere hâkim olarak, buraları tekrar Kâkûyîler'in hâkimiyeti altına almıştı (421/1030).⁵¹

Alâüdddevle Muhammed Rey'e tayin edilen Tâş-i Ferrâş'ın henüz şehre ulaşmamasını fırsat bilerek, Rey üzerine yürüyüp orayı ele geçirdi. Daha sonra ise Ziyarîler'in hâkimiyetinde bulunan ve Rey'in önemli yerleşim yerlerinden olan Huvârü'r-Rey ve Dünbâvend şehirlerini de ele geçirdi.⁵² Böylece Alâüdddevle, Kâkûyîler'in sınırlarını doğuda Yazd sınırlarına kadar genişletti.⁵³ Bu arada Alâüdddevle bu gelişmelerin ardından bağımsız hareket ederek Yazd ve Rey'de bastırıldığı paralarda Sultan Mesûd'un adına yer vermeyerek, paraların üzerine sadece kendi adını ve Abbâsî halifesinin adına yazdırmıştı.⁵⁴

Yukarıda zikrettiğimiz gelişmeler neticesinde Alâüdddevle başta İsfahân olmak üzere Hemedân, Rey ve çevresine hâkim olunca Ziyârî hükümdarı Anûşîrvân (Enûşîrvân) b. Menûçeher, Gazne tahtına yeni geçmiş olan Sultan Mesûd'a haber göndererek hem onun hükümdarlığını kutladı hem de gelişmelerden onu haberdar ederek Alâüdddevle Muhammed'e karşı, ondan yardım istedi. Bu yardım karşılığın da ise ele geçirilecek yerlerin bedeli olarak Gazne'ye para göndereceğini taahhüt etti. Bunun üzerine Sultan Mesûd fillerle tahakküm edilmiş Gazne ordusunu onun yardımına gönderdi. Yardıma gelen bu ordu ilk olarak Dünbâvend'i ele geçirdi ve ardından da Rey üzerine yürüdü. Ordu Rey'e ulaştığında içlerinde Ali b. İmrân'ın da yer aldığı yardımcı kuvvetler de onlara dâhil oldular. Böylece daha da güçlenen Gazne ordusu içinde Alâüdddevle'nin de bulunduğu Rey şehrini zorlu bir kuşatmanın ardından ele geçirdi. Alâüdddevle ise yaralı bir halde şehirden çıkarak, askerlerin onun arkasında bıraktığı paralarla uğraşmalarından istifade ederek, şehirden kaçıp, Hemedân'dan 15 fersah uzaklıktaki Ferdecân Kalesi'ne sığındı ve yaraları iyileşene kadar orada kaldı. Böylece Rey bir kez daha Gazne hâkimiyetine girmiş olmakla birlikte Rey'de ve Anûşîrvân'ın hâkimiyetinde bulunan Cürcân, Taberistân ve diğer yerlerde hutbe tekrar Sultan Mesûd adına okunmaya başlandı (421/1030).⁵⁵

Bu olaylar esnasında Tâş-i Ferrâş Rey'e ulaşarak Ferdecân Kalesi'nde bulunan Alâüdddevle'nin yakalanması için harekete geçerek Ali b. İmrân komutasında hazırladığı bir orduyu Ferdecân Kalesi'ne sevk etti. Alâüdddevle ise yaraları iyileştikten sonra yardım için yanına gelmiş olan Ferhâd b. Merdâvîc ed-Deylemî ile birlikte buradan ayrılarak Burûcird'e sonrasında ise Şâpûrhâst'a Cevzekân Kürtleri'nin yanına gitti. Ferhâd b. Merdâvîc ise kendini güvene almak üzere hâkim olduğu Burûcird'i terk ederek Selîmûh Kalesi'ne kapandı. Onları takip eden Ali b. İmrân savunmasız kalan Burûcird'e girerek şehri ele geçirdi. Bunu haber alan Ferhâd b. Merdâvîc,

⁴⁹ Beyhakî, *Târih-i Beyhakî*, s. 246-247. Krş. Bosworth, *The Ghaznavids: Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran*, s. 85; aynı müellif, "Dailamîs in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 78; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 109.

⁵⁰ Beyhakî, *Târih-i Beyhakî*, s. 245.

⁵¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 19-24. Krş. Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 109.

⁵² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 23; İbn Haldûn, *Târihu İbn Haldûn*, C. IV, s. 489. Krş. Bosworth, "Dailamîs in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 77.

⁵³ Güner, "Kâkûyîler", *DİA*, C. XXIV, s. 220; Özeydin, "Muhammed b. Rüstem", *DİA*, C. XXX, s. 567.

⁵⁴ George C. Miles, "The Coinage of The Kâkwayhid Dynasty", *Iraq*, Vol. V/2, British İnstitute for The Study of Iraq, Autumn 1938, s. 93.

⁵⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 24-25; İbn Haldûn, *Târihu İbn Haldûn*, C. IV, s. 499-500. Krş. Bosworth, "Dailamîs in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 77; Pervîz, "Hânedân-i Kâkûye", *I/3*, s. 148-149; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 109;

Ali b. İmrân'ı öldürmek üzere ordusunda bulunan Kürtler'e haber göndererek onları kendi safına çekti. Ali b. İmrân bu gelişme karşısında Hemedân'a doğru hızlıca harekete geçerek Kesb adıyla bilinen müstahkem bir köyde konakladı. Bu sırada onu takip eden Ferhâd b. Merdâvîc ve Kürtler, onun etrafını kuşattılar. Ancak mevsimin kış olması ve onların buna uygun teçhizatlarının olmaması bu kuşatmanın sonuçsuz kalmasına neden oldu ve bunun sonucunda Ferhâd b. Merdâvîc ile Kürtler kuşatmayı kaldırıp geri dönmek zorunda kaldılar. Bunun üzerine Ali b. İmrân, Tâş-i Ferrâş'a haber göndererek orduya takviye için Hemedân'a mal ve asker göndermesini istedi.

Bu arada Ali b. İmrân'ın zor durumda kaldığını gören Alâüddeve ile Ferhâd, Burûcird üzerine yürüyerek şehri tekrar ele geçirdiler ve ardından da Hemedân'ı ele geçirmek için hazırlıklara başladılar. Nitekim Alâüddeve bu doğrultuda İsfahân'da bulunan yeğenine haber göndererek kendisine yardıma gelmesini söyledi. Ancak yeğeni yardım için harekete geçtiği sırada, bu esnada Cerbâzekân'da bulunan ve durumdan haberdar olmuş olan Ali b. İmrân'ın saldırısına uğrayarak esir düştü. Ayrıca askerlerinden de birçoğu öldü ve geriye kalanlar da esir düştü. Alâüddeve ise hazırlıkların ardından yeğenin başına gelenlerden habersiz bir şekilde Hemedân üzerine yürüyerek şehri ele geçirerek hareketine devam etti. Rey kasabalarından olan Kerec'e ulaştığı sırada yeğenin başına gelenlerden haberdar oldu. Ali b. İmrân ise Alâüddeve'nin Kâkûyîler'in yönetim merkezi olan İsfahân'dan ayrıldığını haber alınca şehri ele geçirmek üzere harekete geçti. Ali b. İmrân İsfahân'a ulaşıp şehri kuşattığı zaman, şehirde bulunan halk ve askerler şehri şiddetli bir şekilde savununca geri dönmek zorunda kaldı. Ancak Alâüddeve ile Ferhâd bu durumdan haberdar olunca ona saldırarak, Ali b. İmrân tarafından Rey'e Tâş-i Ferrâş'ın yanına gönderilmiş olan Alâüddeve'nin yeğeni dışında bütün esirleri kurtardılar.

Bu arada Alâüddeve ile Ferhâd karşısında bozguna uğrayan Ali b. İmrân, Tâş-i Ferrâş'ın yanına gitmek zorunda kalınca, Tâş-i Ferrâş bu duruma son vermek üzere onlara karşı Ali b. İmrân ile birlikte bizzat harekete geçmeye karar verdi. Bunu haber alan Alâüddeve ise saklanmak üzere Burûcird'de bulunan bir dağa çekilmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Gazne ordusu, Alâüddeve ile Ferhâd'a karşı harekete geçerek, onlara büyük bir darbe indirdi. Alâüddeve Gazne ordusu karşısında aldığı bu darbenin ardından İsfahân'a kaçarken Ferhâd Selîmûh Kalesi'ne çekilerek orada saklanmak zorunda kaldı (423/1031-1032).⁵⁶ Bu arada Beyhakî'de geçen bilgilere göre bu olaylardan sonra Rey'den Gazne sarayına gönderilen mektupların birinde Tâş-i Ferrâş'ın bu gelişmelerin ardından Rey'de büyük bir nüfus kazandığı, Kâkûyîler'in ve etrafta bulunan diğer emîrlerin boyun eğerek, itaat altına alındığı ve böylece bölgede devletin otoritesinin tekrar tesis edildiği, bir diğer mektupta ise Alâüddeve'nin tekrar harekete geçerek isyan ettiği ve Tâş-i Ferrâş ile öncü birlikleri arasında küçük çaplı bir savaşın meydana geldiği bildirilmekteydi.⁵⁷

Alâüddeve tüm çabalarına rağmen Gazneliler karşısında tutunamamışsa da Sultan Mesûd'un ülkede meydana gelen iç karışıklıklarla mücadele etmesinden dolayı Gazneliler ile anlaşma imkânı elde etmişti. Şöyle ki Gazneliler'in Hindistan sipehsâlârları olan Ahmed Yınaltegin, Hindistan'da isyan etmesi üzerine Sultan Mesûd bu sorunla ilgilenmek üzere harekete geçince,⁵⁸ Alâüddeve'nin girişimleri sonucunda her yıl belirli bir miktar vergi ödemesi karşılığında

⁵⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 40-41; İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, C. IV, s. 500. Krş. Bosworth, "Dailamîs in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 77; Pervîz, "Hânedân-i Kâkûye", I/3, s. 149-150; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 109.

⁵⁷ Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, s. 330-432. Krş. Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 109.

⁵⁸ Ahmed Yınaltegin Hindistan sipehsâlârları olarak atanıp Hindistan'a gittikten sonra kısa bir süre içinde gücüne güç katarak Gazne'den bağımsız hareket etmeye başlamıştı. Sultan Mesûd ise bu duruma son vermek üzere bir takım tedbirler almak zorunda kalmıştı. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Ahmet Yılmaz, "Ahmed Yınaltegin'in Hindistan Sâlârlığı ve İsyanı", *Sosyal Bilimler Alanında Güncel Çalışmalar*, Duvar Yayınları, İzmir Eylül 2021, s. 12 vdd.

İsfahân'ı kendisine bıraktı (424/1032-1033).⁵⁹ Alâüddevle bu anlaşmaya uygun olarak 424 (1032-1033) yılında bastırıldığı paralarda Sultan Mesûd'un adına da yer vermişti.⁶⁰ Bu gelişmelerle birlikte Cibâl bölgesi kısa bir süreliğine de olsa huzura kavuşmuştu. Ancak bu huzur ortamı Tâş-i Ferrâş'ın devlet işlerini boşlayıp zevk ve sefa içinde yaşamasına neden olmuştu. Sultan Mesûd ise Tâş-i Ferrâş ve beraberinde bulunanların zevk ve sefa içinde yaşayıp devlet işlerini boşladıklarına dair haberleri alınca Tâş-i Ferrâş'ı sipehsâlârlık görevinden azlederek onun yerine bu göreve Ebû Sehl Hamdevî'yi tayin etmişti.⁶¹

Alâüddevle her ne kadar yukarıda zikrettiğimiz şekilde Sultan Mesûd ile anlaşıp itaat etmişse de bu anlaşmadan bir yıl sonra Gazneliler'e karşı tekrar harekete Ferhâd b. Merdâvîc ile birleşerek, Rey'e gitmek üzere Gazne'den harekete geçen Ebû Sehl Hamdevî'ye saldırdı. Ancak meydana gelen savaşta Alâüddevle mağlup olup, İsfahân ile Cerbâzekân arasında bulunan dağlara çekilmek zorunda kaldı. Ferhâd ise savaş meydanında Gazneli askerleri tarafından öldürüldü.

Ebû Sehl Hamdevî bu zaferin ardından orduyla birlikte Kerec'e giderek orada konakladı. Ardından da Alâüddevle'ye haber göndererek hâkimiyetinde bulunan yerleri vermesi karşılığında tekrar itaat arz etmiş olacağını ve bu sayede Sultan Mesûd ile arasının düzeleceğini söylediye de görüşmelerden bir netice elde edilemedi. Bunun üzerine Ebû Sehl İsfahân üzerine yürüyerek şehri ele geçirdi ve Alâüddevle'ye ait olan bütün malları ve hazineleri el koydu. Ayrıca Alâüddevle'nin hizmetinde bulunan meşhur tıpçı İbn-i Sînâ'nın kitaplarını alarak onları Gazne'de bulunan kütüphaneye nakletti. Alâüddevle ise yakalanma korkusuyla bulunduğu yeri terk ederek Hûzistân ile İsfahân arasında bulunan İzec (veya İycec) giderek Fars Büveyhî hükümdarı Ebû Kâlicâr'a bir kez daha sığındı (425/1033-1034).⁶²

Bu arada İbnü'l-Esîr, her ne kadar yukarıda zikrettiğimiz şekilde Ferhâd b. Merdâvîc'in öldüğünü zikretse de 426 (1034-1035) yılı olaylarını zikrederken onun hayatta olduğunu ve Alâüddevle ile birlikte Gazneliler'e karşı Ziyârîler ile ittifak ettiğini, ancak bu ittifakın sonuçsuz kaldığını kaydetmektedir.⁶³

Alâüddevle'ye tekrar gelecek olursak; kendisi Gazneliler'e karşı giriştiği mücadeleler sonucunda İsfahân'ı kaybetmişse de şehri geri alma emellerinden vaz geçmemiştir ve bulunduğu her fırsatta Gazne kuvvetlerine saldırmaktaydı. Nitekim bu doğrultuda İsfahân'da Ebû Sehl Hamdevî'nin ordusunda bulunan ve yiyecek aramak için şehirden uzaklaşmış olan bir grup askere saldırmıştı. Alâüddevle, askerlerin yiyecek aramak için şehirden ayrıldıklarını haber alınca onları, adamları sayesinde saklandığı yere doğru çekerek ani bir saldırıyla onlara ağır bir darbe indirmişti. Alâüddevle bu galibiyetin ardından İsfahân'ı ele geçirme konusunda cesaretlenerek, Deylemliler ve diğer kavimlerden meydana getirdiği orduyla İsfahân üzerine yürüdü. Bunu haber alan Ebû Sehl Hamdevî de Gazne ordusuyla birlikte harekete geçti. İki taraf arasında meydana gelen savaşta Alâüddevle'nin ordusunda bulunan Türkmenler (Oğuzlar)'in ona karşı harekete geçmeleri üzerine Alâüddevle savaş meydanında bir kez daha yenilerek savaş meydanından kaçıp Burûcird'e oradan da Deylem bölgesinde yer alan Târum'a gitti. Ancak bölgeye hâkim olan İbn

⁵⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 42. Krş. Bosworth, "Dailamis in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 77; Güner, "Kâkûyiler", *DİA*, C. XXIV, s. 220; Özaydın, "Muhammed b. Rüstem", *DİA*, C. XXX, s. 567-568.

⁶⁰ Hasan Rızâi Bağbidî, *Sikkehâ-yi İrân der Dovre-yi İslâmî ez Âğâz tâ ber Âmeden-i Selçûkiyân*, İntişârât-i Sâzmân-i Mutâlâ'a ve Tedvîn-i Kitâb-i Ulûm İnsânî-i Danişgâhhâ, Tahran 1393 hş., s. 544.

⁶¹ Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, s. 358 vd.; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 42. Krş. Bosworth, *The Ghaznavids: Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran*, s. 85-86; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 109-110.

⁶² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 49; İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, C. IV, s. 500. Krş. Bosworth, *The Ghaznavids: Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran*, s. 230-231; aynı müellif, "Dailamis in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 77-78; Pervîz, "Hânedân-i Kâkûye", I/3, s. 150; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 110; Güner, "Kâkûyiler", *DİA*, C. XXIV, s. 220; Özaydın, "Muhammed b. Rüstem", *DİA*, C. XXX, s. 368.

⁶³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 53-54.

Sallâr, Gazneliler'e karşı koyacak güce sahip olmadığından Alâüddevle'yi himaye etmedi ve bunun üzerine Alâüddevle Târum'dan ayrılmak zorunda kaldı (427/1035-1036).⁶⁴

Beyhakî'de geçen bilgilere göre bu zaferin ardından Sultan Mesûd'a haber verilmek üzere Rey'den üç süvari gönderilmiş ve bunlar 8 Zilkade 427 (2 Eylül 1036) yılında Gazne'ye ulaşarak yanlarında getirdikleri mektubu takdim etmişlerdi. Süvarilerin getirdikleri bu mektupta Alâüddevle'nin Gazne ordusu karşısında bozguna uğratıldığı, Cibâl bölgesinde sükûnetin tekrar sağlandığı ve para karşılığında Horâsân'dan gelerek Alâüddevle'nin ordusunda yer alan Türkmen süvarilerin Horasan'a gittikleri bildirilmekteydi. Sultan Mesûd ise bu gelişmeleri takdir etmek üzere elçileri ihya ederek geri gönderdi. Ayrıca Sultan Mesûd, Ebû Sehl Hamdevî ile beraberinde bulunanların gayretlerini takdir etmek üzere takdirnameler yazdırdı.⁶⁵

2.6. Alâüddevle Muhammed'in Gazneliler ile Anlaşması

Alâüddevle Muhammed İsfahân'ın hâkimiyeti için Gazneliler ile girdiği mücadelelerde yenilince, Gazneliler'e karşı duramayacağını anlayarak Ebû Sehl Hamdevî'ye elçi gönderdi ve elçi aracılığıyla özür dileyerek, belirlenen haraç karşılığında İsfahân'ın kendisine verilmesini istedi. Bununla birlikte muhtemelen Büveyh hükümdarının gayretleri sonucunda halifenin veziri Muhammed Eyyub, Ebû Sehl Hamdevî'ye mektup göndererek İsfahân'ın Alâüddevle'ye verilmesini istemişti. Ebû Sehl Hamdevî ise cevap için Alâüddevle'nin elçisini bekleterek, Sultan Mesûd'a mektuplar yazarak kendisini gelişmelerden haberdar edip, nasıl bir yol izlemesi gerektiğini bildirdi. Bunun üzerine Sultan Mesûd, Ebû Sehl Hamdevî'ye: "Alâüddevle ile anlaşmanın yapılması ve hükümlerinin ise sonra belirlenmesini, bu anlaşmanın da halifenin vezirinin hatırı için yapıldığı, bundan dolayı Alâüddevle bir kez daha isyan ederse bu sefer Kakûyîler'in kökünün kurutulacağı, halifenin vezirine ise cevap olarak güzel sözler ihtiva eden bir mektubun yazılmasını" bildiren bir mektup gönderdi (Safer 427/Aralık 1036).⁶⁶ Bu gelişmelerin ardından Alâüddevle İsfahân'a tekrar hâkim olunca Gazneliler'e olan tabiliğe uygun olarak 427 (1036-1037) yılında bastırdığı paralarda Sultan Mesûd'un adına da yer vermişti.⁶⁷ Ancak tüm bu gelişmelere rağmen Alâüddevle'nin uzun vadede itaat etmeye niyeti yoktu. Zira bu gelişmeden 1 yıl sonra (21 Cemaziyelevvel 428/12 Mart 1037) Rey'den gönderilen mektuplarda Alâüddevle'nin verdiği sözlerde samimi olmadığı, asıl niyetinin zaman kazanmak olduğu, etrafında adamlar topladığı ve Selçuklular'a tabi olmamak için İsfahân ve Hemedân'a doğru göç etmiş olan Kızıllı, Yağmurlu ve Balhanlı Türkmenler'in de kendisine katıldığı bildirilmekteydi. Yine Rey'den gönderilen bu mektuplarda geçen bilgilere göre etrafına topladıklarıyla gücü bir hayli artmış olan Alâüddevle'nin Gazneliler'in Horâsân'da Selçuklular ile uğraşmasını fırsat bilerek Rey'i ele geçirmek üzere harekete geçtiği, başta Ebû Sehl Hamdevî olmak üzere Rey'de bulunanların şehri müdafaa ettileri anlaşılmaktadır. Sultan Mesûd ise gelişmelerden haberdar olunca devlet erkânıyla yaptığı istişarenin ardından önceliği Horasan'daki karışıklıklara vererek, Cibâl'de meydana gelen olayları ikinci planda bırakıp, burada bulunan askerlerin Alâüddevle ile müttefiklerine karşı yeterli olacağını düşünmüştü.⁶⁸ Ancak çok geçmeden bu düşüncesinde yanıldığı ortaya çıkmıştı. Zira Alâüddevle'ye katılmış olan ve rahmetli Sümer'in Irak Oğuzları olarak zikrettiği Türkmenler, Alâüddevle'nin yanından uzaklaşarak Göktaş, Boğa, Kızıl ve Yağmur'un liderliğinde Rey üzerine yürüdüler. Türkmenler

⁶⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 56-57; İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, C. IV, s. 501-502. Krş. Bosworth, "Dailamis in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 78; Pervîz, "Hânedân-i Kâkûye", I/3, s. 150-151; Güner, "Kâkûyîler", *DİA*, C. XXIV, s. 220.

⁶⁵ Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, s. 466-467.

⁶⁶ Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, s. 476-777. Krş. Bosworth, "Dailamis in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 78.

⁶⁷ Bâğbidî, *Sikkehâ-yi İnan der Dovre-yi İslâmî*, s. 545.

⁶⁸ Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, s. 486-487. Krş. Bosworth, "Dailamis in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 78. Ayrıca bkz. Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı Destanlar*, AÜDTCF Yayınları, Ankara 1972, s. 80.

Rey'e bağlı birçok yerleşim yerini yağmaladıktan sonra şehre ulaştılar.⁶⁹ Türkmenler Rey'e ulaştıkları zaman onlara ilk olarak Tâş-i Ferrâş, idaresindeki Gazne ordusu şehir dışında karşı koymaya çalıştıysa da bunda başarı sağlayamadıkları gibi meydana gelen savaşta Tâş-i Ferrâş başta olmak üzere Gazne ordusundan pek çok kişi öldürüldü. Türkmenler, Gazne ordusuna karşı kazandıkları bu galibiyetin ardından hareketlerine devam ederek şehrin önüne geldiler. Ebû Sehl Hamdevî ve yanında bulunanlar ise onlara karşı koyacak güçte değildiler. Bundan dolayı Ebû Sehl Rey'i terk ederek şehre yakın olup müstahkem bir yer olan Taberek Kalesi'ne çekildi. Bunun üzerine Türkmenler savunmasız kalan şehre girerek her tarafı yağmaladılar ve ardından da Taberek Kalesi'ne çekilen Ebû Sehl'e saldırdılar. Ancak Ebû Sehl saldırı sırasında Türkmenler'in reisi Yağmur'un kız kardeşinin oğlunu ve kumandanlardan birini esir alınca, Türkmenler, Ebû Sehl ile anlaşma yolunu seçerek, bu doğrultuda Tâş-i Ferrâş'a karşı kazandıkları savaşta ele geçirdikleri ganimetleri ve esirleri geri vermeyi teklif ettiler. Buna rağmen Ebû Sehl, Sultan Mesûd'un emri olmadan onlarla bir anlaşma yapamayacağını bildirerek, bu teklifi kabul etmedi. Bu arada Türkmenler bir yandan Ebû Sehl ile pazarlık yaparken bir yandan da kendisine yardım için gelen Cürcân ordusuna saldırarak onları bozguna uğrattılar.⁷⁰

Türkmenler her ne kadar yukarıda zikrettiğimiz şekilde Gazne ordusu karşısında önemli başarılar elde etmiş olsalar da daha önceden kararlaştırdıkları şekilde Azerbaycan'da bulunan diğer Türkmenler'in yanına gitmek üzere Rey şehrinden ayrıldılar. Bunu haber alan müttelikleri Alâüddevlle ise vakit kaybetmeden harekete geçerek savunmasız kalmış olan Rey şehrini ele geçirdi. Ardından da Ebû Sehl Hamdevî'ye haber göndererek belirli bir vergi karşılığında Rey'in kendi hâkimiyetinde bırakılmasını istedi. Ancak onun daha önce de verdiği sözleri tutmadığını bilen ve bundan dolayı ona güvenmeyen Ebû Sehl, onun bu isteğine karşı ihtiyatlı davrandı. Alâüddevlle ise onu ikna etmek üzere Azerbaycan'a gitmek üzere Rey'den ayrılan Türkmenler'e haber göndererek, yanında yer almaları karşılığında onlara iktâ vermeyi teklif etti. Bunun üzerine Kızıl'a bağlı yaklaşık bin beş yüz kişilik Türkmen grubu geri döndü. Geriye kalanlar ise Azerbaycan'a doğru hareketlerine devam ettiler. Alâüddevlle yanına gelen bu gruba ilk başlarda iyi davrandıysa da kendisine karşı Gazneliler ile anlaşılan Türkmen kumandanını Taberek Kalesi'ne hapsedince Türkmenler, Alâüddevlle'nin yanından ayrılarak etrafta kargaşa çıkarmaya başladılar. Bunun üzerine Alâüddevlle bu sırada Taberistân'a çekilmiş olan Ebû Sehl Hamdevî'ye haber göndererek Rey şehrinin kendisine verilmesi karşılığında Sultan Mesûd'a itaat edeceğini ve bu yoldan dönmeyeceğini belirtti. Bunun üzerine Ebû Sehl, Alâüddevlle ile anlaşarak Rey şehrini ona bıraktı (428/1037).⁷¹ Böylece Rey Kâkûyîler'in hâkimiyetine girdi. Bununla birlikte kaynaklarda geçen bilgilere göre Alâüddevlle bu gelişmenin ardından 429 (1037-1038) yılında Rey (darp yeri olarak Rey ismi yerine şehrin Abbâsîler döneminde aldığı Muhammediyye ismi kullanılmıştır) bastırıldığı paralarda Sultan Mesûd'un ismine de yer vermişti.⁷²

2.7. Türkmenler'in Rey ve Hemedân'a Saldırıları

Daha önce de zikrettiğimiz üzere Azerbaycan'a gitmiş olan Türkmenler orada da kargaşa çıkarmışlardı. Ancak Azerbaycan hâkimi Vehsûdân başta olmak üzere bölge halkı onlara karşı birleşince Türkmenler iki kola ayrılarak Azerbaycan'ı terk etmek zorunda kaldılar. Buka yönetimindeki Türkmenler Rey'de bulunan soydaşlarının yanına giderken Mansûr ve Göktaş yönetiminde olan diğer kol ise Kâkûyîler'in hâkimiyetinde bulunan Hemedân'a giderek şehri

⁶⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 7. Krş. Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, s. 81.

⁷⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 7-8. Krş. Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, s. 81-82; Bosworth, "Dailamîs in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 78-79.

⁷¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 8-9. Krş. Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, s. 82-83; Bosworth, "Dailamîs in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 79; Pervîz, "Hânedân-i Kâkûye", I/3, s. 148; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 110.

⁷² George C. Miles, *The Numismatic History of Rayy*, Numismatic Studies, No. 2, The American Numismatic Society, Newyork 1938, s. 192-193; aynı müellif, "The Coinage of The Kâkwayhid Dynasty", s. 98; Bosworth, "Dailamîs in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 79.

kuşattılar. Bunun üzerine şehirde bulunan Alâüddevle'nin oğlu Ebû Kâlicâr, şehir halkıyla birlikte Hemedân'ı kurumak üzere onlarla savaştılar ve meydana gelen savaşta her iki taraftan da çok sayıda kişi öldü. Ancak buna rağmen Türkmenler muhasarayı sürdürmeye devam ettiler. Ebû Kâlicâr ise muhasaranın uzadığını ve onlara karşı koyamayacağını görerek, reisleri Göktaş'a haber gönderip barış teklifinde bulundu ve bunun sonucunda iki taraf arasında barış yapıldı. Ayrıca Türkmenler'den bir kadın Ebû Kâlicâr ile evlendirilerek iki taraf arasında akrabalık da tesis edildi (429/1037-1038).

Türkmenler'den Rey'e giden kola gelecek olursak; bunlar Rey'e ulaştıklarında şehri muhasara ettiler. Ayrıca kendilerine Fennâ Hüsrev b. Mecdüddeve ile Sâve hâkimi Deylemli Kâmrev de katılmıştı. Alâüddevle ise şehirde bulunmasına rağmen karşısındaki bu güce karşı duramayacağına kanaat getirerek 429 yılının Recep (Nisan-Mayıs 1038) ayında gece şehri terk ederek İsfahân'a kaçtı. Alâüddevle'nin kaçmasıyla birlikte savunmasız kalan şehir Türkmenler ve müttefikleri tarafından ele geçirilerek 5 gün boyunca yağmalandı.

Türkmenler, Kâkûyiler'e karşı kazandıkları bu zaferin ardından her ne kadar daha önce de zikrettiğimiz şekilde Ebû Kâlicâr b. Alâüddevle ile anlaşmışlarsa da bu zaferin etkisiyle Hemedân'ı ele geçirmek üzere bir kez daha harekete geçtiler. Bunu haber alan Ebû Kâlicâr ise onlara karşı mukavemet edemeyeceğini anlayıp, şehrin ileri gelenleriyle birlikte şehirden kaçarak Kinkever'e gitti. Türkmenler savunmasız kalan Hemedân'a girerek, müttefikleri Fennâ Hüsrev b. Mecdüddeve ve Deylemliler ile birlikte şehirde büyük bir yağma gerçekleştirdiler. Daha sonra ise Ebû Kâlicâr'a haber göndererek, yanlarına gelip işleri idare etmesini ve onun verdiği emirlere uygun hareket edeceklerini söyleyerek, onunla evlendirdikleri Türkmen kadını da yanına gönderdiler. Ebû Kâlicâr, onların teklifini kabul ederek, bulunduğu yerden ayrılarak Hemedân'a Türkmenler'in yanına gitti. Ancak Türkmenler hiç beklemediği bir şekilde kendisine saldırarak bütün ağırlıklarını yağmaladılar. Bu arada Alâüddevle oğlunun başına gelen bu olaylardan haberdar olunca İsfahân'dan harekete geçerek, etrafta bulunan Türkmenler'e saldırdı ve onlardan birçok kişiyi öldürüp, bir o kadarını da esir alarak İsfahân'a geri döndü.⁷³

Alâüddevle, yukarıda zikrettiğimiz şekilde Türkmenler'in saldırıları sonucunda Hemedân ve Rey şehirlerini kaybedince hanedanın başkenti İsfahân'ı muhafaza etmek üzere şehrin etrafını surlarla çevirdi. Şehri çevreleyen bu surların uzunlu 15 bin adımdan fazlaydı. Böylece Alâüddevle hem şehri hem de kendisini emniyete almış oldu.⁷⁴

2.8. Alâüddevle Muhammed'in Ölmesi

Alâüddevle Muhammed İsfahân'da bulunduğu sırada Annâzîl hükümdarı Ebü's-Şevk'in kardeşi Mühelhil, Alâüddevle'nin yanına giderek kardeşine karşı girişeceği iktidar mücadelesine karşı ondan yardım istedi. Alâüddevle de Mühelhil'e yardım etmek üzere onunla birlikte Ebü's-Şevk'e karşı harekete geçti. Onlar Karmasîn'e ulaştıkları sırada Ebü's-Şevk Hulvân'a geri dönüyordu. Bundan dolayı Alâüddevle ve Mühelhil, onu yakalamak üzere onun peşine düştüler. Ebü's-Şevk ise bunu haber alınca Sîrevân Kalesi'ne çekildi. Bu gelişmelerden sonra Dînaver'in Alâüddevle'ye verilmesi şartıyla iki taraf arasında barış yapıldı (432/1040-1041).⁷⁵ Alâüddevle varılan bu barış anlaşmasının ardından İsfahân'a geri döndüğü sırada yolda hastalandı ve bir süre

⁷³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 9 vd. Krş. Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, s. 83 vd.; Bosworth, "Dailamîs in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 80; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 110.

⁷⁴ Hüseyin b. Muhammed b. Ebü'r-Rizâ Âvî, *Tercüme-yi Mehâsin-i İsfahânî*, Neşr. Abbâs İkbâl Aştîyânî, Sâzmân-i Ferheng-i Tefrîh-i Şehrdâr-i İsfahân, İsfahân 1385 hş., s. 77; Bosworth, "Dailamîs in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 79; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 110; Özeydın, "Muhammed b. Rüstem", *DİA*, C. XXX, s. 368.

⁷⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 91-92; Bosworth, "Dailamîs in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 80; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 110; Özeydın, "Muhammed b. Rüstem", *DİA*, C. XXX, s. 368.

sonra da vefat etti (Muharrem 433/Eylül 1041).⁷⁶ Alâüddevle'nin ölümünün ardından Kâkûyiler'in başına büyük oğlu Zahîrüddîn Ebû Mansûr Ferâmurz geçti.⁷⁷

Mâferrûhî, Alâüddevle'nin 40 yıl boyunca hükümdarlık yaptığını, hükümdarlığı süresince her yerde casuslar bulundurarak diğer hükümdarların hayatları da dâhil yaptıkları her şeyden haberdar olduğunu ve aldığı bu haberler doğrultusunda düşmanlarına karşı harekete geçtiğini kaydetmektedir.⁷⁸

Bunun dışında Alâüddevle ilim meclisleri düzenleyerek âlimleri muhafaza etmiştir. Bunların başında ise daha önce de ismini zikrettiğimiz ünlü filozof ve tıpçı İbn-i Sînâ gelmektedir. İbn-i Sînâ, Büveyhîler'in hizmetinde bulunduğu sırada Cibâl Büveyhîleri'nin Hemedân şubesi hükümdarı olan Semâüddevle; İbn-i Sînâ'nın Alâüddevle ile gizlice görüştüğünü iddia ederek onu Ferdecân Kalesi'ne hapsedmişti (414/1023).⁷⁹ Ancak Alâüddevle, Semâüddevle'yi yenip Hemedân'ı ele geçirdikten sonra İbn-i Sînâ serbest kaldı ve bir süre sonra mahiyetinde bulunanlarla birlikte İsfahân'a gitti. Alâüddevle, onu iyi karşılamakla birlikte kendisine vezir yaparak himayesine aldı.⁸⁰ Bu himayeyle birlikte çalışmalarını sürdüren İbn-i Sînâ İsfahân'da düzenlenen ilim meclislerinde adından söz ettirmeyi başarmakla birlikte bu süre zarfında Alâüddevle'nin adına nispetle "Dânişnâme-yi Alâ'î" adlı ansiklopedik eseri başta olmak üzere birçok eser kaleme aldı.⁸¹ Ayrıca bu süre zarfında zengin bir kütüphane de meydana getirdi. Ancak bu kütüphane daha önce de zikrettiğimiz üzere Ebû Sehl tarafından harap edilmiştir.⁸²

⁷⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 93; ez-Zehabî, Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm* (h. 421-440), C. XXIX, Neşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, Dârü'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut 1990, s. 321; İbnü'l-Verdî, Zeynüddîn Ömer b. el-Muzaffer, *Târîhu İbnü'l-Verdî* (*Tetimmütü'l-Muhtasar fi Ahbâri'l-Beşer*), C. I, Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, Beyrut 1996, s. 337; Ebü'l-Fidâ, el-Melikü'l Müeyyed İmâdüddîn İsmâil b. Ali b. Mahmûd el-Eyyûbî, *el-Muhtasar fi Ahbâri'l-Beşer*, C. II, Neşr. es-Seyyid Muhammed Abdullatif el-Habîb ve diğerleri, el-Matbaatü'l-Hüseyniyyeti'l Mısıriyye, Kahire 1907, s. 165; Bosworth, "Dailamîs in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 81; Pervîz, "Hânedân-i Kâkûye", I/3, s. 151; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 110; Özeydî, "Muhammed b. Rüstem", *DİA*, C. XXX, s. 368.

⁷⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 93; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar*, C. II, s. 165; Bosworth, "Dailamîs in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 81; Pervîz, "Hânedân-i Kâkûye", I/3, s. 151; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 110; İbnü'l-Verdî, *Târîhu İbnü'l-Verdî*, C. I, 337; Özeydî, "Muhammed b. Rüstem", *DİA*, C. XXX, s. 368.

⁷⁸ Hüseyin b. Muhammed b. Ebü'r-Rızâ Âvî, *Tercüme-yi Mehâsin-i İsfahânî*, s. 125. Krş. Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 110.

⁷⁹ İbn-i Sînâ'nın Cibâl Büveyhîleri ile olan ilişkileri ve sonrasında hapsedilmesine dair geniş bilgiler için bkz. Gençtürk, *İran Büveyhîleri*, s. 450 vd.

⁸⁰ İbnü'l-Kıfî, Cemâlüddîn Ebü'l-Hasan Ali b. Yûsuf, *İhbâri'l Ulemâ'î bi-Ahbâri'l Hükemâ* (*Târîhu'l-Hükemâ*), Neşr. İbrâhîm Şemseddîn, *Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye*, Beyrut 2005, s. 309; İbn Ebû Usaybia, Muvaffakuddîn Ebü'l-Abbâs Ahmed b. el-Kâsım b. Hâlife b. Yûnus es-Sadî el-Hazrecî, *Uyûnü'l-Enbâ fi Tabakâti'l-Enbâ*, Neşr. Nizâr Rızâ, Dâru Mektebeti'l-Hayât, Beyrut ts., s. 441-442; Nizâmî Arûzî, *Çehâr Makâle*, s. 251. Krş. Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 111.

⁸¹ İbnü'l-Kıfî, *İhbâri'l Ulemâ'î bi-Ahbâri'l Hükemâ*, s. 310. Krş. Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 111.

⁸² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C. VIII, s. 49; İbn Haldûn, *Târîhu İbn Haldûn*, C. IV, s. 500. Krş. Bosworth, *The Ghaznavids: Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran*, s. 230-231; aynı müellif, "Dailamîs in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", s. 77-78; Pervîz, "Hânedân-i Kâkûye", I/3, s. 150; Seccâdi-Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, C. II, s. 110; Güner, "Kâkûyiler", *DİA*, C. XXIV, s. 220; Özeydî, "Muhammed b. Rüstem", *DİA*, C. XXX, s. 368.

Sonuç

Alâüddeve Muhammed İsfahân'ı ikinci defa vali olarak atanmasından sonra Büveyhîler'in bölgede neden oldukları iktidar boşluğunu iyi değerlendirerek İsfahân'ı ele geçirip Kâkûyîler'in temellerini atmıştır. Sonrasında ise Hemedân başta olmak üzere bölgede bulunan pek çok yeri ele geçirerek hanedanın sınırlarını genişletmekle birlikte Fars Büveyhîler'i ile Irak Büveyhîler'i hükümdarlarıyla da dostane ilişkiler kurmuştur Alâüddeve bu başarıların ardından kurduğu hanedana meşruluk kazandırmak üzere Abbâsî Halifesi el-Kâdir-Billâh'a elçi göndererek İsfahân ve çevresinin kendi hâkimiyeti altına almak için halifeden, kendisine menşur ve lakap verilmesini istedi. Halife de Alâüddeve'nin bu isteğini kabul ederek, kendisine "Adudüddîn, Alâüddeve, Fahrülmille, Tâcülümme, Hüsâmü Emîri'l-mü'minîn" lakaplarını verdi (409/1018). Ayrıca hükümdarlığını tasdik ettiğini göstermek için de kendisine taç ve sancak gönderdi.

Alâüddeve her ne kadar bu gelişmelerin ardından hükümdarlığını dönemin dini otoritesi olan halifeye tasdik ettirmiş olsa da varlığını sürdürmek için Büveyhîler'e olan bağlılığını göstermek için bastırıldığı paralarda Halife el-Kâdir-Billâh ile birlikte kendi ad ve lakaplarının yanı sıra Cibâl Büveyhî hükümdarlarının adlarına yer vermiştir. Bu şekilde Kâkûyîler'in varlığını sürdüren ve bölgede önemli bir güç haline gelmeye başlayan Alâüddeve, Gazneliler'in Rey'e hâkim olup Büveyhîler'i yıkmaları sonucunda bağımsız hareket etme olanağını yitirmiştir. Nitekim Alâüddeve bu gelişmelerin ardından Gazneli Sultan Mahmûd'un hâkimiyetini kabul ederek İsfahân'ı onun adına yönetmeye başlamışsa da Sultan Mahmûd'un oğlu Mesûd Kâkûyîler'in başkenti olan İsfahân'ı ele geçirerek buradaki Kâkûyî hâkimiyetine son vermiştir. Ancak Mesûd kardeşiyle girdiği iktidar mücadelesi sonucunda İsfahân'ı terk etmek zorunda kalmış ve şehri Alâüddeve'ye geri vermiştir. Alâüddeve ilk başlarda akıllı davranıp şehri Gazneliler adına yönetmişse de Mesûd'un bölgeden uzaklaşmasını fırsat bilerek bağımsızlığını ilan ederek Gazneliler ile uzun soluklu bir mücadeleye girişmiştir. Alâüddeve bu mücadelede zaman zaman Gazneliler'in düşmanı olun ve onlar için büyük bir tehdit teşkil eden Türkmenler'den de yardım almıştır. Alâüddeve her ne kadar bu mücadelede Gazneliler karşısında yenilip, ölümden dönmüşse de bu işin nihayetinde Sultan Mesûd ile anlaşarak İsfahân'ı elinde tutmayı başarmakla birlikte Kâkûyîler'in sınırlarını Yezd'e kadar genişletmiştir.

Alâüddeve'nin kurduğu Kâkûyîler, onun ölümünün ardından Selçuklu hâkimiyetine girmişse de varlığını uzun bir süre sürdürmüş ve Kâkûyîler'in yerini aynı soydan gelenlerin kurduğu Yezd Atabeyliği almıştır.

Kaynakça**Tetkik Eserler**

- ÂŞTÎYANÎ, Abbâs İkbâl-Pîrnîya, Hasan, *Târîh-i Kâmil-i İran (ez Guzeşte ta be İmrûz)*, C. II, be ihtimâm-i Saîd Kâanî, İntişârât-i Gülistân-i Şâirân, Tahran 1385 hş.
- BÂĞBİDÎ, Hasan Rızâî, *Sikkehâ-yi İran der Dovre-yi İslâmî ez Âğâz tâ ber Âmeden-i Selçûkîyân*, İntişârât-i Sâzmân-i Mutâla'a ve Tedvîn-i Kitâb-i Ulûm İnsânî-i Danişgâhhâ, Tahran 1393 hş.
- BOSWORTH, C. E., *The Ghaznavids: Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran 994-1040*, Edinburg 1963.
- _____, "Dailamîs in Central Iran: The Kâkûyids of Jibâl and Yazd", (Edited by C. E. Bosworth), *The Medieval History of Iran, Afghanistan and Central Asia*, Variorum Reprints, London 1977.
- _____, "Kâkûyids", *El²*, E. J. Brill, Leiden 1997, C. IV, s. 465.
- CASANOVA, Paul, "Les Ispahbeds de Firîm", *A Volume of Oriental Studies Presented to Edward G. Brown On His 60 th Birthday*, (ed. T.W. Arnold-Reynold A. Nicholson), Cambridge 1922, ss. 117-126.
- CURFÂDAKÂNÎ, Ebü's-Şeref Nâsîh b. Zafer, *Tercüme-yi Târîh-i Yemînî*, Neşr. Ca'fer Şiâr, Bungâh-i Tercüme ve Neşr-i Kitap, Tahran 1357 hş.
- EBÜ'L-FİDÂ, el-Melikü'l Müeyyed İmâdüddîn İsmâil b. Ali b. Mahmûd el-Eyyübî, *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, C. II, Neşr. es-Seyyid Muhammed Abdullatîf el-Habîb ve diğeri, el-Matbaatü'l-Hüseyniyyeti'l Mısriyye, Kahire 1907.
- EZ-ZEHEBÎ, Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm (h. 421-440)*, C. XXIX, Neşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, Dârü'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut 1990.
- FAKÎHÎ, Ali Asgâr, *Âl-i Bûveyh ve Ovzâ-yi Zamân-i İşân bâ Numûdârî ez Zindegî-yi Merdom-i der Ân Asr*, İntişârât-i Sebâ, (baskı yeri yok) 1357 hş.
- FERDEVSÎ, *Şehname*, C. I, (Çevirenler: Necatî Lugal-Kenan Akyüz), MEB Şark-İslâm Klasikleri, İstanbul 1956.
- GENÇTÜRK, Cihan, *İran Büveyhîleri (322-448/934-1056) (Siyaset, İdarî Teşkilât ve Sosyo-Kültürel Hayat)*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2021.
- GERDÎZÎ, Ebû Saîd Abdülhay b. ed-Dahhâk b. Mahmûd, *Zeynü'l Ahbâr*, Neşr. Abdülhay Habîbî, Dünyâ-yi Kitâb, Tahran 1363 hş.
- GÜNER, Ahmet, "Kâkûyiler", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, C. XXIV, s. 219.
- HÂNDMÎR, Gıyâseddîn b. Humâmeddîn el-Hüseynî, *Târîh-i Habîbü's-Sîyer fî Ahbâri Efrâdi'l-Beşer*, C. II, Neşr. Muhammed Debîr Siyakî, İntişârât-i Hayyâm, Tahran 1380 hş.
- HÜSEYN B. MUHAMMED B. EBÜ'R-RİZÂ ÂVÎ, *Tercüme-yi Mehâsin-i İsfahânî*, Neşr. Abbâs İkbâl Âşfîyânî, Sâzmân-i Ferheng-i Tefrîh-i Şehrdâr-i İsfahân, İsfahân 1385 hş.
- İBN EBÛ USAYBÎA, Muvaffakuddîn Ebü'l-Abbâs Ahmed b. el-Kâsım b. Hâlife b. Yûnus es-Sadî el-Hazrecî, *Uyûnü'l-Enbâ fî Tabakâti'l-Etubbâ*, Neşr. Nizâr Rızâ, Dâru Mektebeti'l-Hayât, Beyrut ts.

- İBNÜ'L-ESÎR, Ebû'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-Târîh*, C. VII-VIII, (Trc. Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özeydin), Ocak Yayıncılık, İstanbul 2016.
- İBNÜ'L-FUVATÎ, *Mecmai'l-Âdâb fi Mucemi'l-Elkâb*, C. II, Neşr. Muhammed Kâzım, Vezâret-i Ferheng ve İrşâd-i İslâm, Tahran 1374 hş.
- İBN HALDÛN, Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed, *Târîhu İbn Haldûn*, C. IV, Neşr. Halil Şehhâde-Süheyl Zekkâr, Dârü'l-Fikr, Beyrut 2001.
- İBN HAVKAL, Ebü'l-Kâsım, Muhammed b. Ali en-Nasîbî el-Bağdadî, *10. Asırda İslâm Coğrafyası*, Trc. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2014.
- İBN İSFENDİYÂR, Bahâüddîn Muhammed b. Hasan b. İsfendiyâr-i Kâtib, *Târîh-i Taberistân*, C. II, be teshîh-i Abbâs İkbâl Âştîyânî, be ihtimâm-i Muhammed Ramezânî, Taberistân 1386 (2007).
- İBNÜ'L-VERDÎ, Zeynüddîn Ömer b. el-Muzaffer, *Târîhu İbnü'l-Verdî (Tetimmetü'l- uhtasar fi Ahbâri'l-Beşer)*, C. I, Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut 1996.
- İSTAHRÎ, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed el-İstahrî el-Fârisî, *Ülkelerin Yolları*, (Çev.Murat Ağarı), Ayışığı Kitapları, İstanbul 2015.
- KABİR, Mafizullah, "The Buwayhids of Jibâl and Rayy", *Journal of The Asiatic Society of Pakistan (JASP)*, C. III, Dacca 1958, ss. 29-42.
- KÖYMEN, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Kuruluş Devri*, C. I, TTK Yayınları, Ankara 2016.
- MADELUNG, Wilferd, "Minor Dynasties of Northern Iran", *The Cambridge History of Iran*, C. IV, (ed. R. N. Frye), Cambridge University Press, Cambridge 1975.
- MAR'AŞÎ, Mîr Seyyid Zahireddîn b. Seyyid Nasîreddîn, *Târîh-i Taberistân ve Rûyân ve Mâzenderân*, be mukaddeme-yi Muhammed Cevâd Meşkûr, be kûşey-i Muhammed Hüseyin Teshîbî, İntişârât-i Müessesesi-i Matbûât-i Şark, Tahran 1345 hş.
- MERÇİL, Erdoğan, "Bâvendîler", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1992, C. V, 214.
- MİLES, George C., *The Numismatic History of Rayy*, Numismatic Studies, No. 2, The American Numismatic Society, Newyork 1938.
- _____, "Numismatics", *The Cambridge History of Iran*, C. IV, (ed. R. N. Frye), Cambridge University Press, Cambridge 1975.
- _____, "A Hoard of Kâkwayhid Dirhems", *Museum Notes*, Vol. XII, American Numismatic Society, New York 1966, ss. 165-193.
- _____, "Another Kâkwayhid Note", *Museum Notes*, Vol. XVIII, American Numismatic Society, New York 1972, ss. 139-148.
- _____, "Notes on Kâkwayhid Coins", *Museum Notes*, Vol. IX, American Numismatic Society, New York 1960, ss. 231-236.
- _____, "The Coinage of The Kâkwayhid Dynasty", *Iraq*, Vol. V/2, British İnstitute for The Study of Iraq, Autumn 1938, ss. 93-104.
- MÎRHÂND, Mîr Muhammed b. Seyyid Burhâneddîn Hâvendşâh, *Târîh-i Ravzatü's-Safâ fi Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ*, C. IV, İntişârât-i Pîrûz, Tahran 1338 hş.

- Mücmelü't-Tevârih ve'l-Kısas (Anonim), Neşr. Muhammed Takî Behâr (Melik el-Şüera), be himmet-i Muhammed Ramazânî, İntişârât-i Hâver, Tahran 1318 hş.*
- NÂZİM, Muhammed, *The Life and Times of Sultân Mahmûd of Ghazna*, Cambridge University Press, Cambridge 1931.
- NİZÂMÎ ARÛZÎ, Ebü'l-Hasan Ahmed b. Ömer b. Ali Semerkandî, *Çehâr Makâle*, Neşr. Muhammed Kazvîni, E. J. Brill, Leiden 1909.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Muhammed b. Rüstem", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2005, C. XXX, s. 567.
- _____, "Annâzîler", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1991, C. III, s. 215-216.
- PERVÎZ, Abbâs, "Hânedân-i Kâkûye", *Berresihâ-yi Târîhî*, I/3, 1345 hş., ss. 144-153.
- RAZÎ, Hâşim, *Pijûhişî der Gâhşomârî ve Ceşnhâ-yi İrân-i Bâstân*, İntişârât-i Behcet, Tahran 1080 hş.
- RİZÂYÎ, Abdülazîm, *Târîh-i Deh Hezâr Sâl-i İrân (ez Sâsânîyân ta İnkâr-ı Âl-i Zîyâr)*, C. II, İntişârât-i İkbâl, Tahran 1378 hş.
- SECCÂDÎ, Sâdık -Seyyid Ali Âl-i Dâvûd, "Âl-i Kâkûye", *DMBİ*, Tahran 1374 hş., C. II, s. 108-111.
- SECCÂDÎ, Sâdık, "Âl-i Bâvend", *DMBİ*, Tahran 1370 hş., C. I, s. 589.
- SEYYİD AHMED-İ KESREVÎ-Yİ TEBRÎZÎ, *Şehrîyârân-i Gumnâm*, İntişârât-i Âydîn, Tebrîz 1387 hş.
- STRANGE, Guy Le Strange, *Doğu Hilafetinin Memleketleri (Mezopotamya, İrân ve Orta Asya)*, (Çevirenler: Adnan Eskikurt-Cengiz Tomar), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015.
- SÜMER, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı Destanlar*, AÜDTCF Yayınları, Ankara 1972.
- YÂKÛT EL-HAMEVÎ, Ebü Abdullâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdullâh el-Hamevî er-Rûmî el-Bağdadî, *Mu'cemü'l-Büldân*, C. I-II-IV, Dâr Sâdır, Beyrut 1977.
- YAZICI, Tahsin, "İspehbed", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, C. XXIII, s. 176.
- YILMAZ, Ahmet, *Sultan I. Mesûd Devri Gazneliler Tarihi (1030-1041)*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2021.
- _____, "Ahmed Yinaltegin'in Hindistan Sâlarlığı ve İsyanı", *Sosyal Bilimler Alanında Güncel Çalışmalar*, Duvar Yayınları, İzmir Eylül 2021.
- ZERRÎNKÛB, Abdülhüseyn, *Târîh-i Merdum-i İrân (ez Pâyân-ı Sâsânîyân ta Pâyân-ı Âl-i Bûveyh)*, C. II, Müessesese-yi İntişârât-i Emîr-i Kebîr, Tahran 1377 hş.

Summary

The Kâkûyîds are a dynasty that ruled in the Jibal and Yazd regions between 1007 and 1119. The founder of the dynasty was Alâüddeve Muhammed. His father, Rüstem Düşmenziyar was a member of the Bavandids, which ruled in Tabaristan between 665 and 1349. Alâüddeve, who came from a military background like his father, stood out due to his kinship with Seyyide, wife of the Buwayhid ruler Fahrüddeve awla, and entered the service of the Buwayhids of Jibal, and served as the governor of Isfahân for many years. Although he lost this position for a short time after Seyyide and her son Meccüddeve was removed from rulership of Ray, he returned to the position after Seyyide regained power in Ray (1007). However, after the Buwayhids of Jibal lost power and went into the process of dissolution, he captured Isfahân using the resulting vacuum of authority in the Jibal region and declared full independence.

After Alâüddeve captured Isfahân and founded the Kâkûyîds, he sent an envoy to Abbasid Caliph el-Kâdir-Billâh and demanded recognition and affirmation for the rulership of Isfahân and its surroundings. The Caliph accepted his request and granted him the titles of “Adudüddin, Alâüddeve, Fahrülmille, Tâcülümme, Hüsâmü Emîri’l-mü’minîn” (1019). He also affirmed his rulership and sent him a crown and a banner.

Despite all these developments, Alâüddeve did not make a direct move against the Buwayhids and continued recognizing Buwayhid rulership. However, this situation did not last for long as he moved against Semâüddeve, one of the Buwayhid rulers in Hamadan, and captured Hamadan. Following this, he expanded the borders of the dynasty by capturing Dinavar and Shapur Khast in the Jibal region. After these developments, in order to make his rule over the region permanent, Alâüddeve successfully attempted to subdue the Kurds and commanders of Daylam in the region.

This successful expansion policy, which Alâüddeve carried out independently, ended after the Ghaznavids captured Ray in 1029 and dissolved the Jibal Buwayhids. In fact, after Sultan Mahmud of Ghazni captured many areas in the Jibal region, Alâüddeve continued his rulership in Isfahân on the condition that he delivered sermons in the name of Sultan Mahmud in the city. After Alâüddeve recognized the rulership of the Ghaznavids in Isfahân, he struggled against the Turkmens, enemies of the Ghaznavids, in line with the orders of the Sultan in order to show his devotion to Sultan Mahmud and drove them away from the region. Although Alâüddeve showed his devotion to the Ghaznavids for rulership in Isfahân, his dominance in the city did not last long. After Sultan Mahmud left the rulership of Jibal to his son Mesûd and left the region, Mesûd moved against the Kâkûyîds, captured Hamadan and Isfahân, and ended the rule of the Kâkûyîds.

After Alâüddeve failed to defend Isfahân against the Ghaznavids, he was forced to go to Persian Buwayhid ruler Abu Kalijar in Khuzistan in order to ask for help to regain rulership of the city. He also asked for help from the Abbasid caliph. Additionally, during his stay there, important developments occurred for the Ghaznavids, as well, as Sultan Mahmud died before appointing his son Muhammad as his heir. However, another one of his sons, Mesûd, did not accept this and moved against his brother Muhammad for the Ghaznavid throne. Mesûd, who was forced to leave the Jibal region for the throne, sent word to Alâüddeve in order to prevent potential rebellions against state authority in Jibal until he captured the Ghaznavid throne, made a deal with him under certain conditions and allowed him to rule Isfahân as his regent. Alâüddeve, on the other hand, benefited from the absence of Mesûd and acted independently against the Ghaznavids. After Mesûd took the Ghaznavid throne and became sultan, he appointed Tash Farrash to Jibal as sipahsalar in order to make the Ghaznavid authority permanent in the region due to his distrust against Alâüddeve. Alâüddeve, who heard of this, moved against the Ghaznavids and captured many locations under Ghaznavid and Ziyarid rule (including Ray) and expanded the borders of the dynasty up to Yazd. He also minted coins in his own name and began to act independently. Following these developments, Ghaznavid and Ziyarid forces moved against Alâüddeve, defeated him and drove him away from the region. Although Alâüddeve regained power after these developments and recaptured many locations including Isfahân and Hamadan, this situation did not last long as the Ghaznavid forces deployed by Abu Sahl Hamdawi, who was appointed sipahsalar in the place of Tash Farrash, interfered and drove Alâüddeve away from the Isfahân region. However, after Alâüddeve recognized his dependency to the Ghaznavids under certain conditions following the intervention of the Abbasid Caliph, the rulership of Isfahân was reassigned to him by Sultan Mesûd (1036-1037). In turn, Alâüddeve showed that he recognized the rulership of the Ghaznavids by including the name of Sultan Mesûd in the coins he minted.

Although Alâüddeve, who had been forced to struggle against the Ghaznavids for the rulership of Isfahân throughout his rule, recognized Ghaznavid rule once again, he took advantage of the struggle between the Ghaznavids and the Seljuks, who emerged as a new power, and made an allegiance with the Turkmens, the enemies of the Ghaznavids. The Turkmens, who came to the Jibal region and merged with Alâüddeve, then moved against the Ghaznavids to capture the city of Ray, the sipahsalar Abu Sahl Hamdawi, who held the city, was forced to retreat to Tabar Castle, and the Turkmens captured Ray. Afterwards, they surrounded Abu Sahl Hamdawi at the castle and fought him. However, after a while, they left Ray and moved towards Azerbaijan. Alâüddeve, who heard of this, made his move and captured the undefended city of Ray. He then sent word to Abu Sahl Hamdawi and suggested paying tax in exchange for Ray remaining under his rule. However, Abu Sahl Hamdawi, who did not trust him, did not immediately respond to this offer. After Alâüddeve drove some of the Turkmens that went to Azerbaijan to his side through iqta in order to convince him, Abu Sahl Hamdawi left Ray and retreated to Tabaristan. Afterwards, he made a deal with Alâüddeve and left the city of Ray to him (1037). However, Kâkûyîd rule in Ray did not last long, as the Turkmens allying with Alâüddeve returned from Azerbaijan, moved against the Kâkûyîds and captured the cities of Ray and Hamadan.

Following these developments, Alâüddeve retreated to Isfahân and surrounded the city with walls for protection. After securing the city this way, Alâüddeve intervened in the power struggle among the Annazids, and died on his way back to Isfahân. He was succeeded by his son Abu Mansur Faramurz as the ruler of the Kâkûyîds.